

Stilpi de case din comunele maramureșene Rona de Jos, Birsana, Ieud și Sălțite

ARTĂ ȘI ATITU-DINE

În Geniu pustiu, Toma Nour asemăna omenirea cu o prismă ale cărei laturi semnifică naștile, și condiționează progresul general de strălucirea îndreptățită a fiecăreia. Comparația era formulată de un luptător patriot, dăruit cauzei celor mulți, înșețat de echitate și libertate. Nu e nefiresc să vedem în el proiectia tipologică a idealurilor romantice ale lui Eminescu însuși, animat de simțăminte și crezuri similare. Cam în aceeași vreme, gloriind pe marginea mării, glosind pe răsăritul soarelui, poetul apără, răspicat, ideea literaturii naționale, izvorite nu din imitarea produselor străine, ci din contemplarea și transfigurarea adevărilor noastre, singurele capabile să dea sens efortului artistic și să plaseze rezultatele pe orbita eternității. Teza devenise postulat încă în programul generației pașoptiste și cunoscută valorificării memorabile la toți marii scriitori ai epocii, conștienți, ca și autorul Luceafărului, că misiunea oricărui militant, inclusiv a creatorului, e de a face ca poporul său să participe activ, cu tot ceea ce are el mai bun, mai specific, la propășirea înfrerii umanității, la eliberarea ei de norii despotismului și ai exploatații.

Sub semnul acestui program sîd, de fapt, de la pașoptiști încocoș, întreaga noastră literatură, interesul scriitorilor pentru realitățile naționale rămîind un dat definitoriu, un mod de a fi și de a se afirma al tuturor valorilor autentice. În afara acestui interes, actul creator se consumă, de altfel, de cele mai multe ori, în van. Orientarea spre adevăratele probleme sau virtuale ale societății în mijlocul căreia viețuiau, le-a asigurat turtura materia epică, lirică sau dramatică necesară. A da exemple mi se pare inutil, atîta vreme cît o simplă paralelă între, să zicem, Eminescu și oricare alt romantic aparținînd altei literaturi, ori între Rebrenski și Reyntout probează că originalitatea de conținut a fiecăreia e condiționată, în primul rînd, de universul particular, național, pe care-l explorează. Evoluția unui poet ca Ion Pillat e, în privința aceasta, elocventă. Ignorînd, un timp, realitățile din țară, preferînd să digiteze pe clepele parnasianismului și simbolismului francez, coincind meridianele culterare de imaginația confraților de la Paris, într-un cuvînt, imitînd, poetul a ajuns în impas. Soluția a fost abandonarea drumului care ducea nu spre universalitate, ci spre ratare și descoperirea acelei lumi și a aceluia orizont care, începînd cu Fe Arges în sus, au lăsat să se prospere și vlabilitate. E momentul cînd Pillat, conștient (cum avea să spună, mai tîrziu, în Mărturisiri) că versurile sale de tinerete „nu au fost rodul pîrguit al sufletului și al pămîntului autohton, ci fructul silii al creierului și al bibliotecilor străine”, exclamă, ca în Cîntorii: „Las altora tot globul terestru ca o mîngie! Eu am rămas în paza privitorului străbun”. Experiența sa nu e, desigur, unică. Similare a fost, acum un veac și ceva, și aceea a lui Alecsandri care, întîlnind frumusețile folclorului, a renunțat să devină poet de limbă franceză și și-a pus întreaga energie în slujba patriei și a idealurilor naționale, militînd pentru asanarea moravurilor, pentru progrese sociale, pîdă de prezență vie în actualitate.

Orientarea spre realitățile naționale își are temeruri cu semnificații antice, răscăltor simțite de Mihail Sadoveanu cînd se autodefinia prin metafora stejarului cu rădăcinile adînc înfrupte în pămîntul strămoșilor, de Lucian Blaga atunci cînd, de parte de meșteșugurile natale, scria La curțile dorului sau, mai înainte, de George Coșbuc, cînd se considera, mîndru, „suflet în sufletul neamului” său. Apartenența aceasta îl îndreptă-

Aurel MARTIN

(Continuare în pagina 2)

PROLETARI DIN TOATE ȚARILE, UNIȚI-VA!

gazeta

● ORGAN SAPTAMINAL AL UNIUNII SCRITORILOR DIN REPUBLICA SOCIALISTA ROMANIA ●

literară

Anul XIV. Nr. 14 (753) ● Joi 6 aprilie 1967

8 pagini: 1 leu

ȘTEFAN, PE TETRA-EVANGHELUL DE LA HOMOR

arhivă sentimentală

La cinci veacuri și zece ani de la suirea lui în scaunul domnesc, eveniment pe care îl prăznuim în acest aprilie, Ștefan cel Mare se depărtează și se apropie de noi, în vreme, pînă la strălucirea de astru și pînă la dimensiunea — intim-accessibilă — de miniatură.

Am dori să spargem clișeele școlară și să ne apropiem de Măria Sa nu prin faptul istoric, cel prin care a unimit Apusul și Răsăritul, Buda și Moscua, Venetia și Tarigradul, ci prin fila modestă de pergament care-i păstrează chipul, în culori de cicoare, grîu copt și simbre de măcișă, așa cum l-a fixat acum cinci veacuri, tânăr și plin de slavă, zugravul anonim de la Homor.

Spuneam anonim, fiindcă mina ieromonahului Nicodim cel care a scris din porunca marelui voievod faimosul tetraevanghel, aflat acum la Putna, nu e aceeași mină cu cea a zugravului (*) care a trasat rețeaua fină de linii și volute a frontispiciilor, a pus stilpii înfloriți ai inițialelor, a urmărit, cu luare amine și adorație chipul lui Ștefan, la sfaturile de obște, în sala corțurilor militare, în sihăstria rugăciunii la Homor sau la Voroneț. Să-l reținem deci pe Ștefan așa cum ni l-a lăsat acest anonim.

Portretul este ratificat istoric prin cei 47 ani de domnie, el e inconfundabil: Ștefan poartă pe frunte aureola desăvîșită a croulului. E ingenușchiat și ține în palme, în fața destinului. Moldova ca pe înșeși cartea sfîntă sau ca pe o biserică.

Funcționalitatea artei în acel veac, cel puțin la noi, era încă în plină vigoare. Mijloc de elevare și inducție psihologică, ea își păstra, chiar și în artele de curte, acea putere transfigurătoare care întărea bratul și cugetul, forma spiritul, construia psihologie. E o artă-școală, iar mulțimile care au contemplat, după Ștefan, prelegerile în culoare de pe zidurile exterioare ale Voronețului, Moldoviței, Sucevei, Arburei sau Homorului, veneau de sub bolțile care închegaseră și primul stil de artă și cel mai înflorit stat românesc.

În plin cînce centu, contemporan prin suavități de culoare cu Fra Angelico, anonimul de la Homor era totuși un răsăritean — ca și principiile pe care îl zugrăvea — și, mai presus de toate, un monah. Cunoscinđu și modelul — acesta se afla în vara virstei și a gloriei — artistul moldovean se supune canoanelui său, aducîndu-l pe Ștefan — pe fila de 36x24,5 cm — într-o ipostază canonică, algeind acele linii și acele culori care

Paul ANGHEL

(Continuare în pagina 7)

* Vezi argumentele pertinente din studiul prof. V. Brătulescu. „Miniaturi și manuscrise din Mănăstirea Putna” — Mitropolia Moldovei și Sucevei — anul XLII, nr. 7-8, 1966.

EDITORIALE

periplu

Minute de interese strict comerciale, vechilor case de editură le păsa prea puțin dacă textele ajungeau la cititori autentice, dacă în genere edițiile urmau norme științifice. În consecință bibliotecile s-au umplut de cărți infect tipărite, defectuoase legate și în care greseliile de tipar alterează pînă la ne-recunoaștere operele reproduse. Onoare excepțiilor. Căci au fost Generația mea datează grațitudine, între alții, lui Nicolae Carotjan, îngrijitorul colecției Clasicii români comentați din cadrul editurii „Scrisul românesc” — Craiova, și mai ales academicianului Al. Rosetti, autorul celor mai îndrăznețe inițiative editoriale de pînă la d-sa, traduse în nu puține apariții încă nedepășite. Dar o acțiune sistematică de tipărire a literaturii din trecut după toate cerințele filologice nu s-a putut porni. Prea erau puțini, și cei în stare de-a o înfrăptui, și cei dispuși să o susțină material. Și nici publicul nu prea încuraja asemenea demersuri! Urinarea o simțim și au sim-

Citiți în paginile 8-a: CAPODOPERE ALE LITERATURII UNIVERSALE

ÎN AMURG Prin spicele cît fine țara mare își taie drumul, drept peste hotare, Om după om, urmași, înaintași, Un rînd, de-a curmezîșul, de coșai. Cei mai dincoș, înalți, iar cei din zare Pitici, își încovoie sfoara călătoare, Albi în cămeși, cu murmur depărtat. Coasele lor de-odată-au scăpărat. Talazele în tremur îi înneacă Și cite-o floare, fragedă, săracă, Pribeagă-n holde, le-a trecut de briu Prin undele de aur și de grîu. Aripelor asemeni, de cocoare, Coasele par, lucind, că vor să zboare.

April 1967

Tudor ARGHEZI

Fotografiile cu elemente de artă populară maramureșeană sînt realizate de arh. PAULA PETRE

GÉRARD DE NERVAL ȘI BEIZADEA VIȚEL

Cronicar dintre cei mai dotați, marele, dar mult vreme uitatul poet romantic Gérard de Nerval a deținut etemur rubrica *Courrier de Paris* la ziarul *La Presse*. În foaieletul de la 15 iunie 1845 se perind o seamă de evenimente mici și mari ale vieții metropolitane. Principii de toate dimensiunile cutreieră marea capitală, care-și rezervă dreptul să-și ridice de tot. Cîte tîluri, tot altele desferșite! Legătura istorică avea să le adune, unul câte unul, cu mătura ei cea mare și să le arunce cu forșul în gunoi.

În salonul literar al ilustrului romancier Alexandre Dumas, a făcut vîlvă — spune Gérard de Nerval, — un neobișnuit otlet. Cităm: „...să vorbim puțin de printul Ivan Sturza. Acest mîndritor al tronului moldav și-a făcut intrarea la Paris în primăvară. Avea douăzeci și unu de ani și venea din Germania, unde mai mult studiasse decît înțelesese filozofia lui Hegel. Statura și forța sa herculeană l-au scos de îndată în relief; el își împărțea timpul între saloane, sălile de dans și cele de tir. Era fără pereche în tragerea la întîn cu repetiție în același loc, în tirul la comandă etc.; dar ceea ce n-ar fi izbutit nici d. de V. Cognes, nici d. Melassis, nici d-soara Page, nici d. conle d'Houdetot, era proba de ridicare a unui om. Printul Ivan, neavînd meure la îndemînă un om pentru aceste exerciții, își comandase niște ciudate castaniere: două perechi de ghiulele, cîntînd fiecare cîte 75 de kg și legate

breviar

printr-un mîner de fier cu ornamente de cupru; astfel încercat, printul își păstra sprințeneala unui pai și se deda la o echilibristică surprinzătoare. Dăm seama de acest fapt după spusa întîmplătorilor, neavînd prilejul să-l vedem desfășurînd asemenea talente la seratele de micereala ale lui Alexandre Dumas, pe care el le onora asiduu cu prezența” (Les Oeuvres completes de Gérard de Nerval, Le Cabaret de la Mère Sagot, suivi d'autres récits, Paris, Berrouard, 1927, pag. 39-40).

Eroul acestor exhibiții era de fapt Grigore M. Sturza (1821-1901), cel de al doilea fiu al lui Mihai Gr. Sturza, domnitorul Moldovei (1834-1849) și el însuși, în concurență cu tatăl său, candidatul la scaunul țării în 1859. Umbla vorba că de tînar tot lund în brațe zilnic un vitel de lapte, i-a fost lesne să-l ridice și cînd s-a făcut vitelul cogeamite bou. De aci porocla a beizadea Vițel. Dimpreună cu fratele său mai mare, Dimitrie, și cu Mihail Kogălniceanu, își începuse studiile la Lunville, și le-a continuat la Berlin. La bătrînețe, în 1874, a publicat cartea pretențioasă intitulată „Les Lois fondamentales de l'Univers” (Legile fundamentale ale Universului), care a trezit neputință în seamă. Ironia lui Gérard s'fîchituieste pretenția exhibiționistului la filozofia cea mai înaltă. În prealabil, fără a o numi, poetul face luze la eroina despre a cărei păgoane s-a făcut mare haz în Paris: este vorba de matura contesă Dash (1804-1872), fecunda romancieră, căsătorită în tîrnă cu atletul beizadea, dar neînțîrziat expedită peste granița de sus-zisul voiavod. Dar despre aceasta altădată.

incompletă, chiar în edițiile critice sau, ca să spun așa, senicritice a operii scriitorilor. Ediția Macedonski, spre exemplu, însumează o largă (cea mai largă de pînă astăzi) selecție „din volumele” poetului. De ce „din volumele” și nu „volumele”? Dacă îngrijitorul ediției tot se înhamă la o muncă epuizantă, de ce să nu dea la lumină tot ce-a adunat? Că poeziile lăstate afară din *Prima verba*, din *Poezii* (1882), sînt proaste, e drept, dar tocmai de aceea: de ce să fim siliti să nu ducem la Academie cu noaptea-n cap (spre a fi siguri că găsim loc) și să așteptăm un ceas și mai bine pînă ce ni se aduce cartea, de ce toată această pierdere de vreme (și nu numai!) pentru cîteva texte ce n-ar fi împovărat ediția mai mult decît altele? De ce, vorbind în general, să trebuiască să aruncăm în cremator, o dată la cîteva ani, o ediție, întrucît a apărut alta, mai completă? Desigur, nu toată lumea are nevoie oricînd de opera integrală a scriitorilor. Pentru uzul de fiecare clipă pot fi mai bune edițiile selectiv, ușor de minuit. Dar dacă se investesc fonduri, muncă și competență pentru elaborarea de ediții critice, nu e oare normal să se mergeă consecvent pe această cale?

Obiecțiile acestea, vizînd o anumită concepție editorială, în genere, nu numai că nu vor să diminueze cituși de puțin meritele alcătuirilor celor două recente ediții: Macedonski și Coșbuc, dar emană tocmai din recunoașterea cea mai categorică a lor. Fără să fie „critice” în înțeles absolut (cum ne previne, referîndu-se, bineînțeles, doar la Macedonski al său, Adrian Marino), adică fără să dea toate variantele și să dezvolte aparatul critic pînă la ultimele limite ale posibilului, edițiile în discuție sînt „de parte” (expresie favorită a aceluiași Adrian Marino) cele mai bune din cite au apărut pînă în clipa de față. Coșbuc apare pentru întia oară într-o ediție științifică, iar un Macedonski mai complet decît cel oferit acum de Adrian Marino nu avem. Noua ediție Macedonski are un punct de pornire în ceea ce, în patru volume, a lui Tudor Vianu, Ediția Vianu ni l-a fixat, de fapt, pe marcele poet în conștiință. Magistral, portretul lui Călinescu ne-a trezit interesul, multora admirații, pentru „cel mai cervant-

Dumitru MICU

(Continuare în pagina 2)

Șerban CIOCULESCU

Pentru cel care urmărește revistele literare, număr de număr sau pe sărite, nu se poate să nu-i fie evidentă starea de ebulliență în care se află proza. De altfel, fenomenul a fost remarcat mai de mult și afirmarea lui a devenit aproape un loc comun al comentariului critic. Dacă însăși volumul le debutant, oricât de rotunjite prin selecție, surprind datorită satirilor de manieră, cu atât mai mult, periodicele, înregistrând producția literară imediată, cu toate oscilațiile ei de nivel, vor reprezenta terenul favorabil pentru jocul variațiilor și surprizelor care caracterizează actuala etapă literară.

Deși și-a orientat antenele în toate sensurile, complementare sau opuse, proza nu a adus încă rezultatul definitiv, imaginea completă, care să se impună, modificând reprezentările noastre anterioare și făcându-ne conștienți, la modul estetic, de actuala noastră ființă socială și existențială. Concomitent însă, poezia se detașează cu repeziune, oferindu-ne cel puțin câteva tipuri lirice, cu care ne identificăm, pentru că se suprapun propriului nostru limbaj interior. Nu este vorba aici numai de apariția unor personalități (definitive sau în devenire), care „au spart” normele poeziei practicate până la ele și au impus redirecționări ale trăsăturii și expresiei lirice.

Or, prozei noastre actuale (spre deosebire de poezie) îi lipsesc modelele fertile, care, găsind tonul adecvat, să facă ușor pentru totuși modul de a exprima un material mai mult sau mai puțin personal și să stimuleze curajul pentru alef. Mulți ani, un model de acest fel a fost Marin Preda, solicitat până la epuizarea direcției pe care o indicase, dar pe care o desăvârșise tot el. Când personajul morțemăn a devenit o convenție cu mecanisme bine cunoscute, proza a intrat în stare de alertă, căutându-și readevarea la o realitate psihologică care evoluase.

Dacă tatonările de până acum, n-au dus încă la rezultatul dorit, faptul mai are o explicație. Poezia trăiește din sugesție, din transmiterea ideii sau emoției sub formă de imagine sonor-vizuală pentru a fi retranspusă într-o stare de spirit durabilă, invadatoare, inanalizabilă. Proza, în schimb înseamnă motive, argumente, analiză, atitudine lucidă. Toate acestea implică însă experiență enormă, idei clare, sinceritate și curaj (Talentedul nu pune în discuție). Prin poezie în primul rând, cunoaștem. (Opoziția, exagerată de necesitățile argumentației, poate fi socotită adevărată, dacă o completăm cu toată varietatea situațiilor concrete). Așadar, invitația pe care o caută acum proza noastră nu e una de limbaj și tehnică, ci de organizare și interpretare coerentă a vastului material uman, oferit de realitatea contemporană, care cere a fi exprimat și clarificat estetic.

Am recitat proza din unele reviste pe seriile ultimelor luni, pentru a ne verifica o vechi și persistentă impresie: aceea că, indiferent de maniera arborată, modernă sau tradițională, curajoasă sau timidă, mai mult sau mai puțin aplicată, prozele păstrează (în majoritatea lor) un aer comun, pe care am vrut să-l explicăm, să-l definim. Intenționam, mai întâi, să ne oprim numai la exagerările de limită, într-o direcție sau alta. Dar treptat ni s-a conturat o adevărată tipologie de procedee literare, astfel că înscrierea într-o categorie va fi, în primul rând, o clasificare și abia apoi un act de valorificare.

Persistenta mijloacelor tradiționale este un fenomen cu multe aspecte, denivelat, greu de prins într-o definiție. În general însă, înțelegem prin aceasta o sferă anumită de subiecte, un mod obiectiv de a nara prin procedee clare, logice, neconstruind în chip obligatoriu planuri adiacente. Dar această generalizare cuprinde o realitate complexă. Aici, pe lângă lucruri corecte, oneste (Stelian Băboi — „O zi neobișnuită”, Astra nr. 1/1967, Vasile Băran — „Căteana”, Ramuri 3/67, Mihai Garanfil — „Noaptea cu spirit durabil”, invadatoare, inanalizabilă. Proza, în schimb înseamnă motive, argumente, analiză, atitudine lucidă. Toate acestea implică însă experiență enormă, idei clare, sinceritate și curaj (Talentedul nu pune în discuție). Prin poezie în primul rând, cunoaștem. (Opoziția, exagerată de necesitățile argumentației, poate fi socotită adevărată, dacă o completăm cu toată varietatea situațiilor concrete). Așadar, invitația pe care o caută acum proza noastră nu e una de limbaj și tehnică, ci de organizare și interpretare coerentă a vastului material uman, oferit de realitatea contemporană, care cere a fi exprimat și clarificat estetic.

Am recitat proza din unele reviste pe seriile ultimelor luni, pentru a ne verifica o vechi și persistentă impresie: aceea că, indiferent de maniera arborată, modernă sau tradițională, curajoasă sau timidă, mai mult sau mai puțin aplicată, prozele păstrează (în majoritatea lor) un aer comun, pe care am vrut să-l explicăm, să-l definim. Intenționam, mai întâi, să ne oprim numai la exagerările de limită, într-o direcție sau alta. Dar treptat ni s-a conturat o adevărată tipologie de procedee literare, astfel că înscrierea într-o categorie va fi, în primul rând, o clasificare și abia apoi un act de valorificare.

Persistenta mijloacelor tradiționale este un fenomen cu multe aspecte, denivelat, greu de prins într-o definiție. În general însă, înțelegem prin aceasta o sferă anumită de subiecte, un mod obiectiv de a nara prin procedee clare, logice, neconstruind în chip obligatoriu planuri adiacente. Dar această generalizare cuprinde o realitate complexă. Aici, pe lângă lucruri corecte, oneste (Stelian Băboi — „O zi neobișnuită”, Astra nr. 1/1967, Vasile Băran — „Căteana”, Ramuri 3/67, Mihai Garanfil — „Noaptea cu spirit durabil”, invadatoare, inanalizabilă. Proza, în schimb înseamnă motive, argumente, analiză, atitudine lucidă. Toate acestea implică însă experiență enormă, idei clare, sinceritate și curaj (Talentedul nu pune în discuție). Prin poezie în primul rând, cunoaștem. (Opoziția, exagerată de necesitățile argumentației, poate fi socotită adevărată, dacă o completăm cu toată varietatea situațiilor concrete). Așadar, invitația pe care o caută acum proza noastră nu e una de limbaj și tehnică, ci de organizare și interpretare coerentă a vastului material uman, oferit de realitatea contemporană, care cere a fi exprimat și clarificat estetic.

TEHNICĂ ȘI ARTIFICIU ÎN PROZĂ

discuții

plonsete. Fum. Văiețe. Prof. Huiduieli. Invalizi. Blesmate. Jandarmi. Lătrături” sau alta: — „Îi trimite pe Nică să se suie în pomul tău, Nică, Mică, hai că te luăm cu noi... Să-ți șterg nasul. Du-te la tânăra și mere după cără și mere năitan și mere oarză, că ea e năitnoală riu”. — Recunoaștem repede influența stilului lui Zaharia Stancu pe alături desfigurată până la parodie.

E. Pojocanu în „Furtul din altar” (Tomis nr. 2/67) deplasează complet accentul pe stil, pe întorsătura frazeologică și pe umorul de a emite sunori stranii cu seriozitate: „Da, te pomenești că ăstia — vorba muierei — rămân și de-acinauie mari și tari. Cine-i oprește după asta să-mi dea foc la casă și să mă sârcească? Maichea, te-ar fi să nu mă mai duc? Adică să mă duc și să le spun că io stau în casa muierei. Că io nu m-am înșurat ca oamenii, că m-am măritat și nu snt lobod să ies din vorba ei. Da, și după asta, tin-te, Năstăie. Rîde lumea de tine și spune că-i orbul curcilor, ca Aurică

al Găneștilor din Comăneasa... N-au ce-mi face, că io nu om de circote. Imi plătesc dările ca toți oamenii, mă duc și la corvoadă, cotele le dau mai din vreme și nici nu stropesc porumbul ca să fie mai greu la cîntar. Io ăsta sînt. Da să vedem cine sînt ălăli. Aia earea tari și mari. Și care se fid de oameni? Localizarea interesului asupra formei originale creează însă o contradicție, între subiect și expresia lui. Naratiunea vrea să fie palpantă: sabotaj, furturi, etc. Dar acest fir epic nu e decît un pretext pentru interludii lipsite de importanță.

La Nicolae Mateescu („Joc de fiecare noapte, joc... Amfiteatru 1/67), tradițional rămîne doar cadrul în care se desfășoară ritualul folcloric și excepționalului biologic, consemnat cu grațiatate puri observații.

În ce constă celălalt aspect — falul modernism? Aici procedeele sînt felurite, dar reductibile la cîteva tipuri, aplicate uniformizator. Planul dublu, al gestului exterior și al comentariului interior e un

editoriale

(Urmează din pagina 1)

tesc” dintre scriitorii noștri. Ediția Vianu, inclusiv admirabilul, solid închegatul studiu introductiv, ne-a pus în contact cu pulsația vie a spiritului macedonskian, dîndu-ne posibilitatea să tragem concluziile noastre din lectura operii și din examenul faptelor ce au punctat o existență dintre cele mai interesante pe care le-a cunoscut istoria literaturii române. În „nota” asupra ediției sale. Adrian Marino ține, pe bună dreptate, să exprime „un grad de recunoștință regretatului Tudor Vianu”, care „se interesa îndeaproape” de elaborarea noii ediții, îmbogățite, și cu care „am purtat, în ianuarie — mai 1964, discuții constructive și am confruntat puncte de vedere”.

Principala merit a edițiilor Macedonski și Coșbuc e, desigur, acela de a ne fi restituit o parte din opera celor doi poeți în autenticitatea ei. Nu am — sau, poate, nu mi-am descoperit-o încă — pasiunea colanționărilor (pe care o învidiez la Șerban Cioculescu), așa că n-am confruntat nici un text din volumele de curînd apărute cu acela, corespunzător, din edițiile precedente. Presupun însă că, de vreme ce, în Note,

se dau variante ale textului de bază, ediții il vor fi transcris pe acela cu acuratețe maximă, fie după cea mai autorizată ediție, fie (cînd a fost posibil) după manuscris. Vom avea astfel garanția, dînd vreun citat din Excelșior, din Flori sare sau din Balade și idile că cităm pe Macedonski, pe Coșbuc, iar nu pe cine știe care zețar devenit colaborator fără intenția al poezilor.

Laude neprecupețite se cuvin aparatului critic din ambele ediții. Pentru fiecare poezie se întocmește un dosar, adesea foarte voluminos, după ce în prealabil se face biografia volumului din care sînt scoase poeziile reproduce. Cititorul află unde și cînd a apărut întâi fiecare piesă (în unele cazuri și cînd și în ce împrejurări a fost scrisă), unde a fost retipărită și ce prefaceri a suportat de fiecare dată, ce e-couri a stîrnit la apariție. Gavril Scridon urmărește și răsunețel operii coșbuciene în timp, transcriind ample pasaje din articolele ce i s-au părut mai concludente ale comentatorilor de ieri și de azi. Edițiile ne dau, cum se vede, toate elementele trebuitoare spre a face despre operele pe care le cuprînd o idee în deplină cunoștință de cauză. Și nu numai despre acele opere! Dezvăluind

circumstanțele genezei cîte unei poezii, relatînd cum a fost primită vreo altă, notele îmbogățesc nu rarori cu știri noi anumite capitole de istorie literară, dau la iveală documente necunoscute sau uitate, aduc precizări, îndreptăciri. Relatări ca acestea despre apropierea, la un moment dat, a lui Macedonski de B. P. Hasdeu, care ar fi devenit în 1887 directorul Literaturii, de nu s-ar fi opus cu înverșunare Vlașuță, sau despre legăturile dintre Macedonski și Caragiale, foarte amicale într-un timp, sau, în fine — spre a lăsa cititorului satisfacția de a descoperi singur alte exemple — despre raporturile dintre Macedonski și Coșbuc, acesta din urmă admirator în secret al adversarului său („Macedonski are talent, talent mare. Are mai mare talent ca mine...”) poate și viceversa... deși nu sînt dovezi — departe de a prezenta un interes pur anecdotic, pot servi ca indicii pentru aprofundarea studiului moral și stabilirea unor afinități funciare, pe care numai felurite adversități stupide și fatale „malentendu”-uri le vor fi împiedicat să se declare.

Volumele apărute, două din opera lui Macedonski, unul din aceea a lui Coșbuc, le vor urma, să sperăm, nu la prea mari intervale altele, în care va fi cuprinsă cvasi-totalitatea creației lor. Texte noi, cunoscute deocamdată de puțini lume, vor ieși astfel la lumină, completînd și, fără îndoială, amplificînd în conștiința imaginile celor doi scriitori, a lui Macedonski îndosebit, care, nici astăzi, după o trecere de mai mult de „patru generații” de la moartea lui nu este încă unanim prețuit pe măsura meritelor sale. Pînă la reeditarea versurilor franțuzești, a nuvelor, a romanului Thalassa (Le calvaire du feu), a teatrului, a studiilor, eseurilor și articolelor, a conferințelor, corespondenței și celorlalte scrieri cîte ne-au rămas de la el, minuoșoasă descriere a operii întreprinsă de Adrian Marino pe spațiul de dimensiunile unei monografii al studiului introductiv are, neîndoios, darul de a convinge pe oricine e dispus să judece drept că în Al. Macedonski literatura română a dobîndit o nouă și foarte originală personalitate; aș zice: o personalitate heliadescă, un scriitor care, ca și creatorul Curierului românesc, a deschis literaturii naționale orizonturi noi, reorientînd-o spre spiritualitatea latină, și care, iarși ca și precursorul său adorat, a năzuit cu stăruință către universalitate și monumental.

TEATRUL „BARBU DELAVRANCEA”

prezintă alternativ spectacolele:

- ȘCOALA NEVESTELOR de Moliere
- VIFORUL de Barbu Șt. Delavrancea
- IDOLUL ȘI ION ANAPODA de G. M. Zamfirescu
- INELUL LUI... JUPITER de A. G. Grecu
- TURCARET de Lesage
- VINOVAȚI FARA VINA de A. N. Ostrovski

Biletele se găsesc la agenția de bilete din Calea Victoriei nr. 56, telefon 16.79.77, între orele 10-13, la casa de bilete a teatrului din Șoseaua Ștefan cel Mare nr. 34, telef. 12.94.23, între orele 10-13 și 17-20, — precum și la difuzorii din întreprinderi și instituții.

CIRCULAȚIA CĂRȚII

„Începe să se realizeze și în afara tiparelor tradiționale. O dovadă o constituie activitatea unității „Cartea prin poștă” din Calea Șerban Vodă nr. 43, care reușește să încorporeze noțiunile de rapiditate și confort în difuzarea cărții. Printr-o simplă carte poștală cititorii din mediul urban pot face rețineri la cărți de specialitate sau pot solicita cărți deja apărute. Plata se face contra ramburs. La cerere se trimite la domiciliu materiale bibliografice.

O adresă care trebuie reținută:

Librăria CARTEA PRIN POSTĂ

București — Calea Șerban Vodă nr. 43, raionul Nicolae Bălcescu.

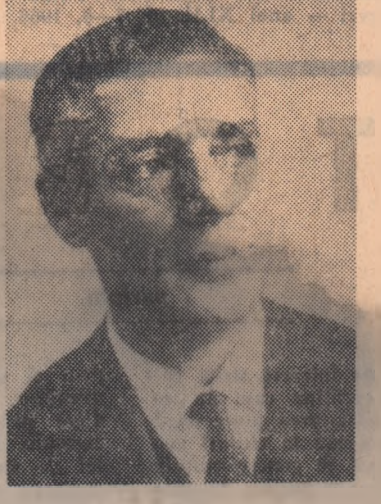
GEORGE IVAȘCU

cronica literară

„CONFRUNTĂRI LITERARE”

Pentru mulți, mai ales tineri, numele lui George Ivașcu e legat în primul rînd de activitatea Contemporanului, în calitate de conducător de revistă, pasionat și de superioară abilitate jurnalistice, a visului orărilor, și nu de poet, pe cel care execută trecerea în revistă a operelor literare, adică pe criticul și istoricul literar. Apariția volumului Confruntări literare, culegere masivă de articole și studii scrise într-un răstimp de peste trei decenii (într-o scurtă prezintă din fruntea cărții autorul fixează ca dată a debutului anul 1935), reprezintă de aceea și un moment de întregire a unei personalități.

În mod deosebit recenzarea acestei cărți trebuie să înceapă printr-un omagiu neconvențional. Căci autorul ei a fost, în anii tulburii premergători războiului, unul din acei scriitori de stînga care au luat atitudine împotriva fascismului iar în plan artistic au militat pentru o literatură proletară, angajată. Rostirea cuvintului liber era pe atunci un risc. „În Germania hitleriana începuse de mult și acum bătea la porțile puterii. Peste puțin avea să i se deschidă. În România, mărșăluiau deja cetele huliganice ale crucii încredințate sau cele — și mai sumbre, și mai rău prevăzătoare — ale „arhanghelilor” verzi. Peste puțin acestea aveau să scalde în sînge omeneș peronul gării din Sinaia...” (p. 247). Articolele scrise prin 1935 sau 1936 sînt acute și palpitate ca niște note de reporter, transmit febra malignă a vremii și febrilitatea îngrijorată a oamenilor: „Mai ieri, două reviste de dreapta îndemneau direct la asasinat, propunînd pur și simplu suprimarea fizică, într-o noapte, la o margine de pădure, a intelectualiilor care nu se pot coborî pînă la concepțiile și metodele lor barbare. Miine, organizațiile de dreapta își vor trimite echipele de bătuși să împarță ele o nouă justiție, ieșită din violență și teroare.” (Politica de intimidare a intelectualilor, Manifest, 30 noiembrie 1935). În finalul aceluiași articol autorul scrie: „În această atmosferă de continua amenințare, în înșăși existența lor, pînă în do bandele dreptei sau de organele de reprimare, intelectualii murilor idei genezice (s.m.) își continuă totuși lupta lor — ei în tonul acestor fraze de lăutier de luptă lapidar tremură emoția unei hotărîri conștiente.

Trecînd acum la opera critică propriu-zisă, să observăm

vorbînd despre Anton Pann am citat un poet ultra modernist nu e întîmplător. Căci, așa cum observă G. Calinescu (în Istoria literaturii), Povestea vorbei este o comedie a cuvintelor pure, așa cum, de altfel, sînt multe producții populare, unde dadăsimul și-ar fi putut avea numeroase exemple, cu mult înainte ca Tristan Tzara să fi deschis dicționarul la cuvîntul „dadă”. (p. 51); Rimartorian este un „sitt mai modern, în sensul foarte contemporan cu noi al cuvîntului, este postuma Privire orășul-furnicar și cită mirare nu-ți inspiră datarea ei: 1873? Peisajul citadin e desîns parec dîintr-un fragment de literatură „unanimistă” interbelică sau, nu fără umor, dîintr-un cînt-verit de astăzi” (p. 97); „Pomînd de la folclor și din anume realități geografice, sociale, și psihologice, opera lui Creangă depășește folclorul, realizînd o structură a spiritualității românești.” (p. 185); „În esență, Creangă justifică cu date din psihologie și gîndire folclorică românescă sensul primar, autentic al horajianului carpa diem, Amintirile, basmele, snoavele, aducînd unul din cele mai depline elogii trăirii depline a vieții, cu sublinierea optimistă a bucuriilor pe care aceasta le oferă oamenilor” (pp. 128—129); „prin această teorie a romanului (al lui Pantazi Ghica n.n.), la 1861, critica românească se situa aproape „la zi”, în raport cu fenomenul literar și estetic occidental.” (p. 187) etc.

Nu e mai puțin adevărat că uneori ocolul operii nu duce la rezultate cît de cît notabile (articolul Sadoveanu — evocare, de exemplu, p. 253 și următoarele) sau că fraza, însumînd elemente prefabricate, devine de o arborescență artificioasă.

George Ivașcu nu este nici un critic înclinat spre analiza miglăoasă și nici un foarte laborios istoric literar, cu ambiția construcțiilor enorme. Spirit combinativ, rezumat și sintetic, de viziune dialectică, atras totuși de puțin de detaliu ca și de ansamblul foarte vast, el preferă tabloul, de dimensiuni mijociei, al unei perioade bine delimitate, ecranul unei anumite epoci. Partea cea mai atrăgătoare a volumului său o constituie tocmai astfel de tablouri de mărime potrivită, precum cele intitulate Din istoria criticii literare românești, sau Pe ecranul operei (Din introducerea la ediția Blaga, Poezii, 1966), sau Fenomenul Argezei, etc., un fel de articole-montaj. Le numesc astfel pentru că, în mare măsura, pornind de la fapte dinainte stabilite, de la anumite date și mai ales de la citate, ele pun tot acest material — dominat de un ochi limpede — în raporturi perfect verosimile, obținînd astfel un efect nou. Deși pline de citate, astfel de pagini nu par pedante și nici compilații de elemente în vederea unui scop propriu. Cazul extrem al acestui procedeu îl constituie articolul Fenomenul Argezei, care, cu toate că înțesat de citate (articolul e de fapt o bibliografie a referințelor criticii la volumul Cîștine potrivite) se citește cu plăcere și pare... foarte personal. George Ivașcu imprimă datelor, obținute de el sau împrumutate de alții, un mod de mișcare și de înțelegere original. Critica aceasta poate fi numită regională. Studiul Din istoria criticii literare românești, în care se urmărește cu precizie multiple raporturi de evoluție și de influență în formarea conceptului critic românesc (prima jumătate a secolului al XIX-lea), se pun într-o lumină mai vie și se valorifică spectaculos anumite fapte de istorie literară (maiorescianismul avant la lettre al lui Radu Inescu) iar abundența citatelor bine alese nu provoacă saturație, — reținută o excursie de informație și agrement pitoresc terminată la postele piscului maiorescian. Astfel de studii, precum, alături de cel citat, Chereș — Moment de sinteză, Viața românească — Momentul politic și ideologic al apariției, sau Blaga — Pe ecranul operei, dau corp organic unei epoci, reconstituie ambianța ei intelectuală, morala, etc. În acest sens, și în limita anumitor zone, George Ivașcu face o foarte bună critică de atmosferă.

Critic de informație, gust și idel, asociativ în gîndire și dezvoltat în expresie, atrîndu-și ochii repezi, scurte, spre blocul operii literare, de care nu se leagă prin inelul tracic al cercetării laborioase și a cărui supusă caritativă nu devine, George Ivașcu evocă imaginea unei cauze agreabile și adeseori fermecătoare în lungă promenadă.

Confruntări literare e o carte plină de sugestii, observații și raporturi interesante, în care golurile sînt compensate.

Valeriu CRISTEA

EMIL GIURGIUCA

Limbad

Si sint deodată muntele privit
Si cerul privitor îndrăgostit.
Spun fără și-mi sint umerle rîuri.
De vremuri, de pîdduri, de munji, de grîuri.
Spun floare și bat gene verzi spre lume
Din ce-ai ascuns și încă n-are nume.
Fînfină spun și tremură o fereastră
De soare, luminat de-o iarbă albastră.

Piețele
marilor orașe

De marile piețe așteptat,
în care se revarsă bulevarde,
numai aici respiri cu adevărat,
iar spațiul parcă mai înalt e.
Numai aici îți pare că ojuungi
din mari călătorii în care n-ai rămas
și drumurile - fluvii lungi -
opriindu-se, respiră în popas.

Frescă veche

Junghiere, tu și Firea,
Le tund dar nu se duc
Si o Tismană-ntr-oagă
In singe eunuc.
De după lănci și spade
Tu bivoli negri-nfrunji
Cu câteva pleiade
Aduse de pe munji.

Stele de vară

Plouă stele, larba-i de argint.
Lingă căpîta dorme un om
Si pieptul lanului răsuflă rar.
Din ripi sar iezii scăpîrînd
Din coarne ca dintr-un amnar.
E ostent și minile îl dor.
Incet pe umăr îl atinge-un fir de mac. E vară.
Suflearea lui îi încarcă genele de somn
Și doar o pasdăre de aur zboară
In jurul lor prin ploaia stelelor.

Trecere

lată, încep să cobor,
Ullim, singur păstor.
Plaiuri deasupra mea fug,
Arde vărocatul crug
Și mă desfac în cărări
Cu nevăzute intrări,
Unde în sfîncă ascult
Pașii de fum de demult,
Unde sub seară cu intrat
Baci bătrîni la iernat,
Veac după veac la iernat.

Bolnav

Toate vîrstele rămîn : căzute
nimburî, le ridici întors la tine,
din rîspîntii de necunoscute,
de pe albi streine.
Unul de ceață e și amestecat
cu negura ce-ți cade pe obraz,
ca apa e, ca malul sfîrîmat
al unui negru-vînat iaz.

Creangă

Creangă e Varlaam, Joachim de Bellay,
Oratoriul mimat cu gesturi desprinse
Din ciclice ritmuri, cîntec și bocet, recitativ
de femei,
Pierrot fabulos de risete plinse.
Statui (strujite-n aspru lemn de corni)
De papi fără coroană și împărați descuși.
In grai de simbur tare basmul amar îl torni
Și mă răzbuni urcîndu-i în tron, pe-ai tîi, cei
multi.

critica criticii

Discuția pe care ne propunem s-o desfășurăm nu aparține domeniului terminologic cum s-ar putea crede la prima vedere. În definitiv nu e prea importantă calificarea precisă pe care o putem număra și o aplicăm compunerilor critice. Caracterizarea se acordă, de cele mai multe ori, cu ușurință și indiferență. Studiile sînt declarate, în grabă, cînd eseuri, cînd articole; eseurile: articole, ba chiar și studii. O culegere de articole tipice adunate recent într-o carte a fost etichetată drept culegere de eseuri, în timp ce o antologie de eseuri caracteristice a primit calificarea de „studii”.

Firește, termenii nu pot fi utilizați oricum, dar — cum spunem — obiectivul nostru nu e de caracter terminologic, ci de clarificare, se referă la conținutul conceptelor în discuție sau mai exact la ponderea distinctă pe care fiecare din ele o presupune.

Noțiunea cea mai generală o cuprinde „articolul” și s-ar părea, chiar, că lui li lipsește orice specificitate, termenul putînd fi aplicat, fără rezerve, eseului cit și studiului, oricîrei scrieri critice, în definitiv. În realitate însă, adică în practica publicistică, conceptul și-a pierdut de mult nu specificul, ci generalitatea, fiindcă nimeni nu confundă articolul cu eseul sau studiul.

Prin „articol” înțelegem — de obicei — o lucrare de caracter publicistic referitoare la un subiect de circulație cotidiană. „Articolele” apar și dispar cu repeziune, și adesea utilitatea lor nu durează mai mult ca flutera cîmpului. Nu dorim, prin aceasta, să diminuăm însemnătatea și eficacitatea imediată a articolelor care urmăresc totuși obiective precise în timp scurt, dar de sint menite — în mod firesc — să înlesnească repede locul altora de același fel. Iată de ce apar în volumul a unor astfel de scrieri nu se prea justifică, dat fiind interesul lor cu totul efemer.

„Articolele” care atacă probleme mari, de însemnătate accentuată și care depășesc mica arie a prezentului nu mai sînt, de fapt, „articole”, ci, fără îndoială, „eseuri” sau chiar „studii”.

Discuția noastră se înviorază abia acum, cînd ajungem la aceste două concepte noi.

La început, eseul, drept și nedrept, cu toate prilejurile. O mare capacitate de absorbție îl caracterizează și aproape o tendință de acapare. Ea se exercită deopotrivă asupra tuturor speciilor de articole, mai mari sau mai mici, indiferent de tematică și interpretare, și ceea ce e și mai nepotrivit, asupra celor mai lungi și profunde studii. Se pare că nu mai există decît eseuri și că termenul solicită o aplicare universală.

Se utilizează mai puțin conceptul de „studiu” și e să atribuie, cu drept cuvînt, o tîmna mai științifică, chiar academică fără pejorativ, o anumite erudiție și largă cuprindere.

Nu e lipsit de interes să analizăm aceste două concepte cuprîntînd procedee de cercetare deosebite.

Cîteva date istorice sînt neapărat necesare, acum. Expunîndu-le ne vor lămpina și acceptăm felurile pentru conceptul de eseu, de pildă.

O privelnică retrospectivă asupra eseului pare a-l descoperi, mai întîi, spre sfîrșitul Renașterii cînd apare în 1570, înaintea „Les essais” de Michel Montaigne, dar ochii istoricului distingem promotorii speciei abia în secolul luminilor. În această epocă au apărut în adevăr zeci de eseuri din toate domeniile științelor naturii, gîndirii sau științelor sociale. În filozofie, John Locke publicase, în 1690, celebrul său eseu despre „Înțelegerea umană”, după ce apăsăre — îndată după Montaigne — eseurile lui Bacon. Veacul al XVIII-lea aduce apoi ample eseuri din domeniul fizicii și chimiei, al eticii sau politicii, revărsate mai ales în Enciclopedia lui Diderot. Nu lipsesc nici eseurile estetice ca, de pildă, cel al lui Goethe care îl privește la „poetică critică”, apărută pe la jumătatea secolului și incitătoare de vii discuții.

Istoricul eseului cuprinde apoi, în veacul al XIX-lea, cîteva lucrări ilustre care nu pot fi în nici un caz, ignorate. Vom cita, în primul rînd, eseul lui Friedrich Schlegel la începutul veacului, apoi pe cele ale lui Emerson, pe cele ale lui Hippolyte Taine, pe cele ale lui De Sanctis etc. Secolul al XX-lea recomandă cel puțin eseurile lui Amiel scrise anterior, pe cele ale lui Unamuno, ale lui Paul Valery, Thomas Mann și ale altor nume celebre.

Nici eseul românesc n-a fost lipsit de realizări semnificative ca cele ale lui Hașdeu și Odobescu pentru secolul trecut — „Pseudokinetice” rămîne cea mai de seamă creație a genului prin plioarea sa variată și farmecul său stilistic — cele ale lui N. Iorga, T. Vișnu sau G. Călinescu. În epoca noastră.

Parcurînd palmaresul de mai sus îți dai seama, de îndată, de prestigiu genului, mai cu seamă în ultimele veacuri. Desigur că acesta s-a rîsfrînt și asupra contemporanilor care nu s-au mărginit numai să-l cultive ci — referindu-ne, de pildă, la noi — l-au absolutizat proclamîndu-l aproape ca pe singurul procedeu al cercetării literare.

Istoricul eseului, privit atent, nu dezvăluie însă, după cum vom vedea, un concept unic și invariabil pe care vremea noastră să-l fi moștenit cu precizie. Noțiunea a evoluat sub forme istorice diferite și distingem cu ușurință, de pildă, eseul Renașterii de cel al luminismului și de cel al veacului al XIX-lea și al XX-lea împreună.

Eseul Renașterii rămîne cel deîntîi de Montaigne prin observațiile sale teoretice și mai ales prin propria sa practică. După Montaigne, obiectul cercetării eseului e indiferent, planul teatral de acțiune, compunerea stufioasă, fără ordine, stilul suculent și nervos, expunerea simplă și naturală, fără pedantism. Farmecul eseului constă — după gînditorul francez, — mai ales în seducția exercițiului de vioiciunea spiritului și originalitatea stilului. După cum se vede, nu tema interesează, ci apititudine intrinsecă ale eseistului, structura sa subiectivă, Voltare și Sainte-Beuve au identificat în Montaigne pe maestrul lor și pe cel al eseului, înrudită dintre ei apărînd evidentă. Dimpotrivă, spirite sistematice, ca Pascal și Malebranche, l-au repudiat din pricina relativismului și egotismului ce-l caracterizează, a etarării acelu „moi haissable” alt de cultivat de romantici.

Nu se poate susține însă că eseul secolului al XVIII-lea se înterează în tradiția lui Montaigne pe care l-ar moștenit pe de-a întregul. De la John Locke în filozofie care merge pe urmele lui Bacon și pînă la enciclopediști, eseul nu neglijează deloc tematica precisă, organizarea gîndirii, planul argumentării, exactitatea judecăților.

Eseul secolului trecut și al veacului nostru de la Taine la Unamuno și Thomas Mann a revenit, în parte, la accepția lui Montaigne, dar nu fără a utiliza cel puțin o parte a moștenirii luminilor și anume o înclinare spre teme mari ale culturii și civilizației, și spre o tratare mai stringentă a lor, fără tendințe epuizatoare.

Dintre tradițiile eseului, cea care a fost îmbrățișată la noi, cu preferință, s-a referit la concepția lui Montaigne. Nu ne raportăm la maestrul genului tratat de multe ori, în mod eminent de Tudor Vianu sau G. Călinescu, ci la moștenirea mai timpurie care au luncat cu plăcere și, adesea, cu neînțînță spre eseu. În perioada dintre cele două războaie, faptul s-a produs accentuat, ceea ce era firesc pentru o epocă de violente contradicții, de puternic egotism, de individualism aproape anarhic. Ceea ce interesa nu era lămurirea obiectivă a unor probleme sau concepții fundamentale, ci etalarea talentului personal a numeroși eseisti care transformaseră cercetarea literară în simplu pretext de autocaracterizare. Nu tematica și soluționarea ei îi preocupă, ci demonstrarea apitudinilor de inteligentă și sensibilitate proprie. Bineînțeles că cercetarea literară nu putea progresa în acest fel.

Tradiția eseului de acest tip s-a perpetuat uneori pînă în ultima vreme, împotriva condițiilor ce favorizează — prin ansamblul lor — o direcție mai obiectivă și mai riguroasă, fără pedantism, a „studiului literar”.

Nu am dori să fim înțeleși în mod greșit. Nu intenționăm să pîredem la vreo cruciadă împotriva eseistilor noștri, de multe ori învățați și talentați. Ceea ce nu poate conveni însă este zburdarea ostentativă în jurul problemelor, focal gratuit de idei, afisarea ostentativă a apitudinilor personale, utilizarea înșelămintelor stilistice, cultivarea paradoxului epatant, ocolirea trairii frontală a temelor în discuție.

Tipul de eseu ce trebuie totuși cultivat, e desigur cel care tratează cel puțin unele laturi ale obiectivului general, unele aspecte esențiale ale problematicii de bază, sau cum procedea luminismul sau mai exact în veacul nostru, mai sus citat.

Ceea ce nu se poate admite însă e păstrunderea procedeelelor eseului de tip subiectiv în disciplinele structurate științific, în istoria literară mai cu seamă. Și cu aceasta ajungem, în mod necesar, la ultimul concept asupra căruia vom să discutăm, la „studiul literar”, propriu-zis.

O cercetare care are ca obiect fenomenul literar — fie el curent sau școlă, fie opera unui scriitor, fie personalitatea globală a acestuia — presupune o cuprindere multilaterală cu tendințe către înțelegerea totală a temei în discuție. Nu întrebăm din dinas termenul de „epuizare” a problemei, el fiind fără îndoială exagerat și nepotrivit spiritului științific ce-și cucerește adevărurile treptat, treptat, în etape. Ne multumim numai cu accentuarea „tendinței” spre soluția integrală, dar nu putem subscinde — în niciun caz — la înlocuirea acesteia cu eseul de tip subiectiv.

„Studiul literar”, fără a exclude eseul ca cercetare parțială, obiectivă și adevărată a laturilor unei teme, ne duce spre îmbrățișarea largă a întregului cîmp problematic, chiar dacă nu e posibilă — de la început — o soluționare integrală a acesteia. Istoria literară tînde de mai bine de un veac să devină o știință, străduindu-se să utilizeze toate metodele disciplinelor pozitive, de la Sainte-Beuve la Brunetiere, de la doamna de Staël la Lalou, pe cele ale filozofiei, psihologiei și sociologiei cu numeroasele ei concepții. Nu vedem de ce, tocmai într-o epocă în care ne-am însușit o indiscutabilă concepție obiectivă și conștientă despre lume și istoria societății, o concepție dialectică simplă, cînd de fapt temerile argumentării sînt întrecute mai mult și se asează în mari ansambluri arhitectonice, să nu continuăm fecunda muncă de progres în domeniul istoriei literare prin „studii” complexe și clarvăzătoare ale întregului.

Să dăruim, prin urmare, înțeinții gen ceea ce este al său, să nu confundăm metodele articolului cu cele ale eseului sau studiului, să nu confundăm disciplinele între ele, să nu contaminăm procedeele impurîndu-le dintr-un domeniu în altul și mai ales să nu uităm că misiunea noastră e să rezolvăm probleme și teme de caracter obiectiv, văzute sub optica metodei științifice pe care o reprezentăm.

AI. DIMA

cronica chenzinei

drea, ar fi asistat vreo 40 de persoane, printre care Caragiale, Hasdeu, Jacob Negruzzi, Nicu Gane, nu și Eminescu și Slavici. Premiera (la 30 septembrie 1876) n-a încîntat. Interpretarea fusese „rea și cu lungimi de natură a exagera și pe cel mai răbdător”. Alături de versuri „pline de foc și patriotizm”, drama avea și unele „situații echiivoce” și „efecte comune”. Domnitorul s-ar fi simțit jignit căci plesia era „în totul anti-naștică și contra principiilor străini, cu aluzii clare pe care publicul le-a simțit și aplaudat”.

Observațiile făcute de Zoe Mandrea nu sînt lipsite de înțuție și vedem că se puneau mereu preț pe ele în salonul literar al Mitei Kremnitz, după ea scriitorii de talent „incontestabili”, în stare a storcea lacrimii, cum se întîmplase cu ocazia lecturii unui roman inspirat din viața originalului print moldovean Grigore Sturza, fostul soț al contesei Dash, cel denumit de Maiorescu „beizadea Vițică” (probabil unul din cele două romane publicate de Mite Kremnitz sub pseudonimul George Allan la Leipzig în 1882: Radu Fürst Demeter, zvei Romane aus der rumänischen Gesellschaft).

De altfel, după Maiorescu însuși, o altă năvălă de Mite Kremnitz, Margarethe, impresionase plăcut la 8/20 septembrie 1883 nu numai pe soții Mandrea, dar și pe Eminescu și Slavici.

Maiorescu își serba aniversările, ca mai întîi G. Călinescu, prin festivaluri teatrale (o dată cu un text de Slavici pus pe muzică de Liviu Maiorescu). Din scrierile Zoei Mandrea rezultă că unora aveau loc și mici reprezentații de marionete sau improvizatii cu măști. De pildă Mite apărea cu un formidabil condei la ureche care-o făcea să se încoavoase sub greutatea, iar Slavici deghețat în măscărică, cu o mască grotescă, bătea toada strigînd: „Doamnelor și domnilor, veniți să vedeți și să auziți celebritățile...”

În familia Mandrea, Caragiale era foarte apreciat, deseori invitat la masă. La 6/18 octombrie 1884, după Maiorescu, Caragiale citește la Junimea, de față fiind și Alessandri, comedia sa *Conu Leonida față cu reacțiunea*, distînd, „foarte plăcut” auditoriul, din care nu lipsesc soții Mandrea și sora Zoei, Olga. Același iau parte la ziua de 13/25 noiembrie 1884 la premiera comediei *O scrisoare pierdută*, soldată cu „succes mare” și supeu la Maiorescu acasă

relație cu Lubicz (l-ai văzut vreedată?), că mamă-sa făcea pe mijlocitoarea și că — indignat — le-ar fi abandonat. Gîndeste-te ce mirgăvie (ignominie). Un om înșurat! Chauve qui parle par le nez-qui sent du nez! și există oameni care s-o creadă și s-o colporteze. Alții li atribuie înțîniri cu colonelul Algiu, alții spun că e cu regele. Poate să se feliție de a fi ucis feticruța fiică-sei, de asemenea, de-ai ști cum ea disprețuiește lumea și et de dezgustată și nenorocită! Mi-e dragă de două ori de cînd văd înversunarea cu care se dezlînțuie împotriva ei cele mai negre calomnii. De-aș putea să văd pe tatăl ei, îți jur că i-aș spune totul, căci el, ce e drept, n-a ascuns motivul pentru care vrea să divorțeze și le-a asigurată venitul material — făcîndu-i Liviei o dotă de 100.000 de franci și doamnă M. după căsătorie, 6000, acum știți că nu sînt bogate și le lasă în casă pînă la mărișitul fetei! dar aici e răzbunarea și aceasta cade în capul fetei — li se poate asigura feticruța materială, însă feticruța lor nu-mi mai puțin distruge...”

Cu toate acestea, Clara consimte la divorț, Maiorescu se desparte de ea și la 3/15 septembrie 1887 se căsătorește cu Ana Rosetti, trimițînd la 14/28 septembrie 1887 și soților Mandrea o telegramă de înștiințare.

Însemnările zilnice ale lui Maiorescu citețu s-au publicat pînă în prezent, nu mai consemnăm pe „alde Mandrea” acasă la el, dar menționează în conținutarea relației cel puțin cu Nicolae Mandrea; vineri 26 febr. 9 martie 1883, la Jacques Negruzzi, întrerupere a Junimii cu Mandrea, Odobescu și Ureche; vineri 4/16 martie 1888 la Maiorescu însuși, intrunire junimistă cu Mandrea, Slavici, Caragiale și Dulliu Zamfirescu; în fine, sîmbătă 17/29 iunie 1889, la biserică Sf. Gheorghe, apoi în cortegiul funebru al lui Eminescu, spre Belu, Maiorescu cu soția sa, M. Kogălniceanu, Th. Rosetti, N. Mandrea, St. C. Mihăilescu, Laurian, „lume de școlari și studenți”.

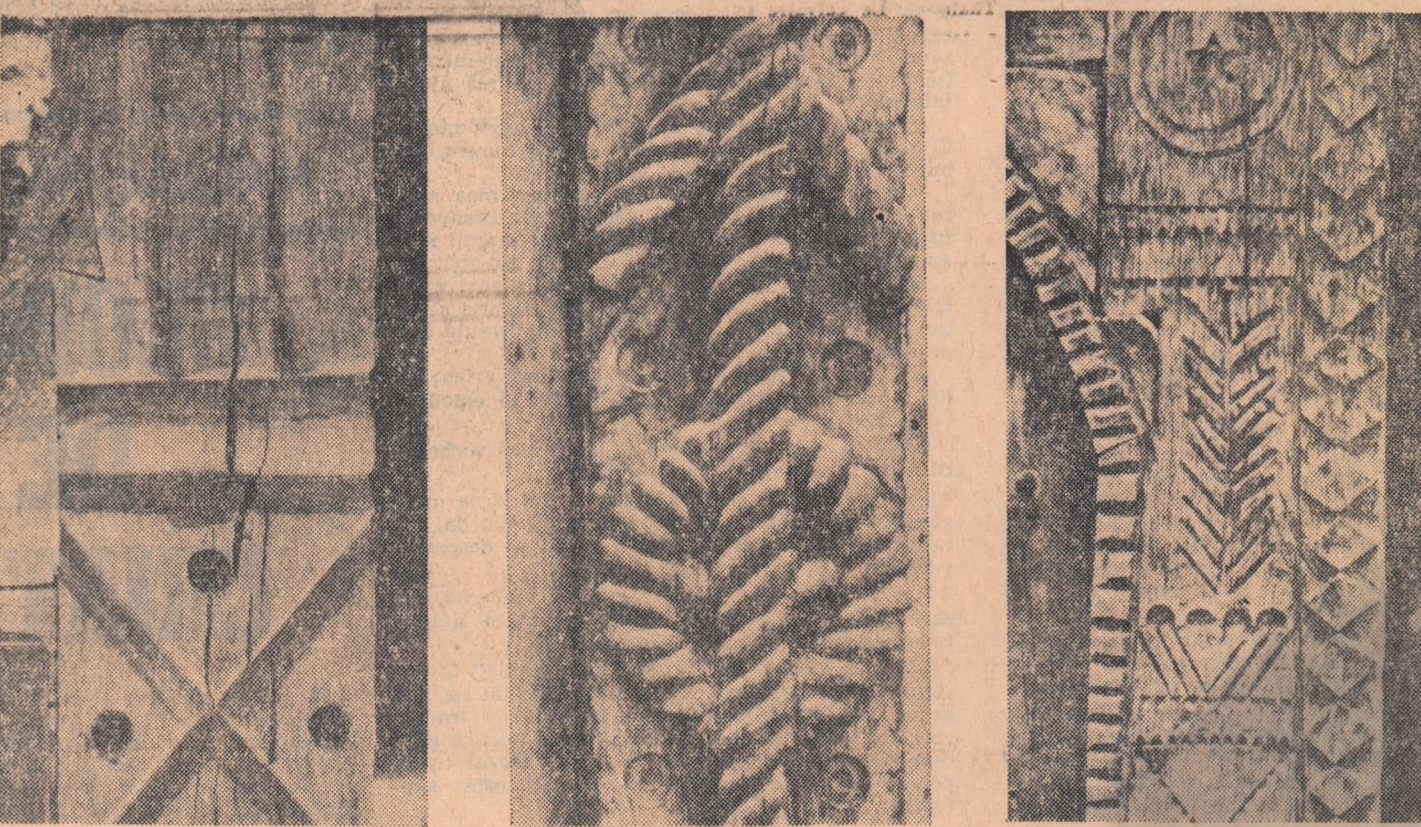
N. Mandrea s-a membru la înalta Curte de Casație și ca proprietar al unei părți din moșia Bălcești a descoperit acolo o ladă cu manuscrise ale lui N. Bălcescu, donate apoi Academiei și despre care a publicat în *Convorbiri literare*, XXVI, 1892, articolul *Anul 1848 după hîrtiile lui N. Bălcescu*.

Sîmbătă 2/14 martie 1885 Caragiale citește la Junimea *D-ale carnavalului*, „Era — notează Maiorescu — și dame (d-na Carp, Negruzzi, Sevescu, Ghicle, Crețeanu, Mandrea, Gurgu, Culcer, Rosetti, Cozadini, noua soție A. Balș, Păulescu, Alessandri, Babes, Porțius, Vulcan, Hasdeu etc. vreo 60). Intre timp intervine ruptura dintre Maiorescu și soția sa Clara. La începutul anului 1887 probabil (la 21 decembrie 1886 stil vechi, N. Mandrea face criticul lui o vizită), Zoe Mandrea trimite sora sale Olga o scrisoare, contentind cu mîhnire faptul:

„...Da, scumpa mea, istoria e din nefericire adevărată. După 25 de ani de viață exemplară, biata femeie va fi părăsită de soțul ei — și nu-ți vine să crezi toate infamiile pe care familia păcătoasă (de la fauți-ve) le născocesc împotriva doamnei M. și a fiică-sei pentru a-și desvînovăți oribila lor purtare. Cînd te gîndești cum a fost primită în casă, cum își petrecea acolo zilele, serile, cum împărțea cu ei toate plăcerile, și cum pretinde că o va lua în căsătorie! — e vorba de A (na) R (osetti). Ce îngrozitoare lume — și în prezent știți ce zvonuri umblă cu privire la nenorocita fată! — Cîcă tată-său ar fi părăsit casa din cauza ei, c-ar fi prins de veste că era în

AI. PIRU

ERRATA la Dialoguri critice: serie (nu scriere) istorică; Măndreze y Pelou; interpretările fraudate (nu fanteziste); curțius; în trei volume.

Detalii de porți maramureșene

TIBERIU BREDICEANU

90 DE ANI DE LA NAȘTERE

Deși, în 1890, cînd Gavril Musicescu, în fruntea „Corului Mironopolitan” din Iași, poposea la Lugoj, în cursul unui memorabil și patriotic turneu de-a lungul Transilvaniei și Banatului, înăru fu, Tiberiu, al cunoscutului om politic băntăreș Coriolan Brediceanu avea doar 13 ani, evenimentul va doborîndu-l întru o importanță pentru întreaga sa dezvoltare ulterioară. Cu același prilej, Ion Vidu scriese în ziarul „Draporul” din Lugoj cuvîntele calde și emolionate: „...Iată inima moldoveană unită cu cea ardelenă, lucru ce de la mesele verzi nu se poate face în zeci de ani, pe cînd Musicescu a făcut-o într-un singur an...”

Mai întîzi, ca elev, la Blaj, al lui Iacob Mureșianu — sub puternicul exemplul al profesorului său și al aceluși fapt de cultură pliedînd pentru cîntecul popular, care era revista „Musa Română” — înăru Brediceanu va întreprinde, alături de studiile compoizitice și teoretice și primele culegeri de melodii populare. La 1 ianuarie 1894 „Musa Română” publică „Ardelana, după cum se cîntă prin Banat, culeasă de Tiberiu Brediceanu”.

Este doar începutul unei activități imense dedicate cîntecelor și jocurilor populare din Transilvania și Banat, notate după auz sau înregistrări

și selectionate în impresionante culegeri cum ar fi 170 melodii populare din Maramureș sau 810 melodii populare din Banat. Nu numai folclorist, ci și compozitor în adevăratul înțeles al cuvîntului, Brediceanu va prelucra todată citatul folcloric, învesmîntînd melodiile armonice, amplificîndu-le și turnîndu-le uneori în tipare ale formelor compoizitice culte: Jocuri românești pe teme populare, 18 Colinde (1924), Doine, cîntec și balade românești, pe teme populare (1927). Sase doine și cîntec românești (1952) pentru quartet vocal și pian. În lucrările sale mai ample, compozitorul recrează în forme culte și inspirație originală același climat folcloric românesc, pliedînd pentru un specific național direct și larg accesibil; după cum remarca cu multă pătrîndere George Brezlu „PE SCENA IMPOZIBILĂ CU LUCRURI ROMÂNEȘTI, CA DINTR-UN SAT IDEAL, BREDICEANU ADUCE POPORUL CREATOR DE VALORI SPIRITUALE, POPORUL NOSTRU, CU TOT CE ARE EL MAI DE PREȚ ÎN PLĂSMURILE ȘI REALIZĂRILE SALE ARTISTICE...”

La 2 aprilie, am sărbătorit cei 90 de ani de viață ai patrioțului muzicii românești — Tiberiu Brediceanu, 90 de ani de viață rodnică, însușită de munca neobosită pe tărîmul artei, pentru o simțire românească în cuget și formă. Cîntim cu acest prilej, în egală măsură, venerîndu-l, pe compozitor, folclorist, muzicolog, muzician.

Costin MIEREANU

I. G. Br. — „Pagini din istoria muzicii românești”, Ed. muzicală a U.C., 1966, pag. 446.
2. Doru Popovici — „Muzica corală românească”, Ed. muzicală a U.C., 1966, pag. 123.

BLOCNOTES

stridii

Doamna Camel inghite stridii în sufrageria de lux a pachetului Queen Elisabeth și pîvind-o, nu pot să nu mă gîndesc la femeia care minca un mîr — descrisă de Geo Bogza — la mochină care traversa Carpații Apuseni.

E a patra zi de cînd transoceanic lasă în urma lui pe suprafata de smaragd a Atlanticului și diră neîntreruptă de gunoaie care ademenesc rechini și pescarișii Mrs. Camel, regina țigărilor cunoscute în lumea întreagă, e o venerabilă doamnă de vreo cincizeci și cinci de ani, poate mai mult, sulemenită și acoperită cu dresuri scumpe, vesela și pumandă, sobră cît are chef, și distîndă după dispoziție și împrejurări. Cu două zile în urmă a trimis calupuri de țigări parfumate muncitorilor din casa uriașului transoceanic cărora le este interzisă apariția pe punte, iar a doua zi, scandalizată, a cerut să se desinfecteze cu fenol și dezodorante scara de serviciu a pachetului unde vîrșe olivă mîștigă ieșii să tragă un fum la ser curat.

La balul costumat din ultima seară a apărut travestită în țigăr — bineînțeles, „Camel” — dar a renunțat cînd s-a vădit că e indignată de improvizarea mîștirii, și atunci s-a aruncat cu înversunare în jocul de curse de cai din clubul vasului. Miza la întîmplare, erispată, cite cinci dolari, nu mai mult, pe cei necunoscuți, închiși în cutile cu role cinematografice, și cînd, în fine, a cîștigat odată, a nămurat potul pînă la ultima

centimă și a plecat. Cursele de cai pe un mare transoceanic se fac prin proiectie cu filme scosose din cutii sigilate, pe pelicula cărora au fost imprimate derby-uri secrete comandate de tripoul companiei de transporturi. Numele și numerele căilor angajați în fiecare cursă se afișează ca la orice hipodrom, sînt desemnați favorizii, se lucheie pariurilor, se face întinerie și se dă drumul la film. Vasul dispune de o întregă filmotecă, gata să satisfacă pasiunile celor mai înrîți jucători.

Acum doamna Camel mîșnăcă stridii. Un platuru urias de argint, plin cu gheață pisată, în care au fost așezate ca un șirag de mărgelele douăsprezece ochișii defațate pîstrîndu-și în cășug de sîdef carne gălbui-cenusie, gelatinosă, încă în viață. Cînd doamna Camel ridică o scoică pe virfurile degetelor și stoare în cupa ei zeama de lămile sau presară piure alb, mica vietate, gata de înghețit, se strînge înfricoșat.

Doamna Camel o inghite repede, ca pe un scupiat rece, țînî prea mult timp într-o gură înghețată. O simte probabil cum mișcă strivita între limba și cerul gurii și pentru a scăpa de savuroasa ei prezență o lasă să alunce repede pe

În stomacul doamnei Camel se simte probabil ca Jonas în pînțele balenei. Iar transatlanticul aluncei greoi pe oglinda oceanului lăsdînd în urma lui o nesfîrșită diră de gunoaie...

Ioan GRIGORESCU

DOI TINERI PE COLINE
LÎNGĂ LACURI

NAVETĂ

A trecut ziua și nu mă pot obișnui cu gândul că dormi străină undeva în sat. În noaptea de septembrie localnicii peirc. În timp ce în vis te pregătești de plecare. Miine dimineață vei fi în orașul tău. În fiecare săptămână vei pleca zădărnici speranțele apropierii.

Clădiri superbe am văzut aseară instalat într-un elicopter nevăzut. Toate orașele din lume își erau familiare. Reconșteam îndurerat treptele, studenției. Astăzi exilul benevol nu e posibil. Fulgere fisurează subit lumea uitării. Patru ani au trecut o nimica toată. Femeile frumoase de multă vreme nu mă stinghereau.

La oră fixă dimineața urcam în carul meu de luptă.

Tinăr treceam pe străzile pustii. Mă hotărâsem să rămân pînă la capăt. Să fiu trecut pe lista înreșietorilor. Să văd cum se adună peștii din lacuri chemați de sonerii. Cum se înjigheabă sub ochii mei orchestra. Iar piinea o frămîntă mașini mai iscusite. Conducele de apă urcînd în încăperi. Asfaltul ajungînd sub pasul meu. Dar ce mă fac dacă plecî fără întoarcere?

NU TREBUIE O CLIPĂ...

Nu trebuie o clipă să te las singurătății. Fosta mea iubită cu oftate respirații. În fiecare dimineață o zăresc în trecut nesigur pe lacurile stratificate bazalturi de ape albastrii. Venind tu, diminețile au izbucnit în flăcări. S-a umezit puțin prafăria uscată. Meditativ îmi pari astăzi absorbită. În timp ce eu aproape mă trădez. De parcă ai rămas fără trecutul tău și cauți locul unui prezent pierdut. Venind tu, eu am izbucnit în flăcări. S-au umezit puțin uscații ochi iar lacrimile toate au încrămășat pentru solemnitatea încoronării tale.

UN JOC

Am început un joc străin de mine. Ca un ceas care uitînd de timp ar arăta spațiul. Înaintez însă fără acoperire, neliniștit de orice vînt semn. Fără eforturi de imaginație mă las purtat de unanimitatea mea naivitate. Dragostea nouă mă absoarbe

Îmi schimbă zilnic vestimentele frumoase. E ca o sîrbătoare veche cu vechi urmări primejdioase. Îți vorbesc de parcă nimeni nu-i asculte cuvintele șoptite nu văd surburile semnificative ale obiectelor însuflețite.

AR FI FRUMOS

Au încetat afară ciorile să țipe. S-a înecat în ceață locul din apus. Din opt în opt secunde forul izbucnește. Și numai marea țace dincolo de orizont. Ar fi frumos desigur să existăm și noi asemenea aștrilor cu umbrel periodice. Să existăm în ceruri fără moarte. Să părăsim un cerc înfrînd în altul. Ne-am înfîlîi atunci mai rar. Și nimeni n-ar purta răspunderea absenței. Atunci ar fi posibilă dragostea noastră. Dar deocamdată contemplăm risipa de materie din spațiile serii.

CIT DE MULT TE IUBESC

Orizontul spîncește soarele iluzie optică de mii de veacuri. Singe întunecat aurii. Curge alegoric pe lacuri. Colinele de dincolo de ape absorb cu gingășie colorile stîse ale zilei albastre. Regret că n-ai venit cu noi. Că ai rămas pe fărmul singuratic. Ștîind că tot ce reglăm se dovedește în curînd ireparabil. Îmi luminează albul ochilor amurgul avuți nouă cleștară ca o mieță prin canale. Cineva ochii în ochi ni-i împinge ne alătură capetele, frunțile palide.

SUB OCHII MEI..:

Sub ochii mei se împlinea un vis. Te cîruiam cu braț tremurător. Abia se auzea melodia Cîmpilor verzi. Repetată la carera comunei dorinți. Numai noi dansam în lumina singurului etaj de lîngă lacuri. Nu mai vedeam pe nimeni orbit de-apropierea ta. Miinile prinse se nelinișteau din ce în ce mai des. Nenumărate nostalgia mă asaltau dar în prezența ta le refuzam. Din cînd în cînd mă întorceam să te privesc în ochi întrebător. Apoi din nou în vis mă scufundam.

OGLINDIRE

Cînt mareu de cînd te iubesc. Parcă s-apropie de mine tineri fantomatici o căror dragoste în cîntec s-a retras. Mă cercetează parcă urtele unor ochi cenușii în care dragostea s-a slîns fără întoarcere asemenea melodiei obsesive și numai noi intîrziți iubim. Mă părăsesc neînecat ceea ce numim impropriu, luciditate, prudență și uit de toate cînd ești lîngă mine. În geamuri negre de hublău pe lacuri se oglîndește pustie strălucirea făcînd să pară mai adevărată decît noi înșine iubirea.

TOAMNA

Toamna își păstrează înfîșisarea neschimbată de ani flori galbene de cîmp o evocă

Vîntul aproape secat în vîzduh. Învaluitoare stoluri ar vrea să mă aibă din nou printre ele să redevin capul care alerga pe urma miilor de păsări. Fostele vîntul din nou în lanurile de porumb. Are vreun sens această a doua existență acest trecut reluat? Mă îndrept înspre tine neliniștit te caut pe colinele pustii pentru că numai cu dragostea ta vor răzbate dintră amintiri.

OCHII

- Dacă n-ai fi această agitație de trupe această larmă neîntreruptă! - N-am fi urcat niciodată colinele din pragul apelor pustii. - Mereu îți ochii închîși culoarea nu le-o poți vedea. - Sînt ochii hubluri ai unui barbar îndrăgostit de prizoniera sa.

STOLURI

Miine se sfîrșește septembrie. Asemeni unor parașute de mătase stoluri se vor învîrti pe vilele celese. Se sfîrșește, se sfîrșește septembrie. Lîniștea zilei; va fi imperturbabilă. Dar abia se vor contura ochii tăi să-ți vorbesc abia voi apuca într-o asemenea zi străină de noi. Ceasornicul de mină se va opri din mers să-nsemne locul unde vom fi fost. Vom încheia dialogul nostru nesfîrșit. În zare apele a bun rămas vor scînteia. Bun rămas, bun rămas nimic nu mai poate fi între noi după ce-am supt ca niște lupi sătui singele din amîndoi.

NICOLAE MATEESCU

UN LOC DE ÎNDREPTAT
CUIE

Singura speranță a bunică-mi rămăsese pînă la acea de cal care ieșea dintr-o canapea din camera ei, o vechitură deșelată cu arcurile terciute. Părul nu ieșea în afară prea mult — numai atît cît să apuci de el cu două degete și să tragi. Acum, nu că ai putea să acorzi prea multă încredere unui păr de cal care iese dintr-o canapea, dar oricum, tot e mai bine decît nimic. Trecură vreo cifră ani de la război... pe vremea aceea eu împliniseam doi ani și-mi țineam anumite păreri numai pentru mine. Față de bunică-mea eram destul de reținut pentru că de cite ori mă vedeam încerca să mă sărut, avînd totuși grijă să nu-și ștergă fardul de pe față. Și mă gîdila. Tîn minte că nu putea să suporte gîndul de mătase și probabil, tocmai din cauza asta, taică-meu adusesse în casă o mulțime și-și creștea întîrși pe mesele și pe scaunule din sufragerie. În ultima lună bunicu-meu își luase servici; îl trimisese taică-meu la brațele de muncă pentru că nu mai aveau ce să mîncăm. Lucra pe un șanțier — îndrepta cuie lîngă niște stive de cărămizi... la altceva nici nu se pricepea el. Vînduseră toate lucrurile din casă, rămăsese numai niște dărîmături de dulapuri mîncate de carii, cîteva scaune șchioale puse pe lîngă pereți, canapelele pe care dormeam cam înghesuți, scaunul maică-mi și masa din sufragerie. Cînd se întorcea de la servici, bunicul trebuia să se urce în duzii de pe stradă și să culegă frunze; le dădea drumul de sus și taică-meu le alegea pe cele întregi de cele rupte și le vîră cu meticulozitate într-un sac. Maică-mea era cea mai liniștită dintre toți și mai mereu o vedeam sînd în scaunul acela care se balansa; tîn minte și bățul pe care îl ținea întodeauna în mîna împingînd cu el cite un vierme care aluneca la marginea mesei. După discuțiile pe un ton mai ridicat cu taică-meu, pe bunică o apucau crizele de inimă și leși-nurile; bunicul punea atunci cîteva picături de valeriană pe o bucușică de zahăr și maică-mea i-o vîră apoi bunicul printre buze. Se linișteau după aceea și cîteva zile mîncea fiecare în camera lui. Casa rămăsese de pe vremea în care bunicu-meu mai avea fabrică de ciment. La ei în cameră bunicul păstrau o mulțime de fotografii puse în ramele oglinzii, în care el era înfățișat cu mustață, sprijinit de o roată dințată de la care pleca o teavă groasă. Acum nu mai are mustață. Nici roată dințată. La ce i-ar mai folosi mustața? Spuneam că singura speranță a bunicul rămăsese pînă la acea de cal care ieșea din canapea, atît cît să apuci cu două degete de el și să tragi. Povestea a început din momentul în care taică-meu care nu se pricepea la nimic pentru că, zicea el, făcuse școlile în particular fără să dea nici un examen și nu avea diplome, a hotărît să întindă suprafața cu viermi de mătase pînă în fața canapelei bunicul. — Bunică este membru al familiei ca oricare dintre noi? Este, spunea tot el. Răspunde tot așa cum răspundem și noi de întreținerea noastră, a tuturor, și a celor trei pisici de Angora. Fiecare avem un rost bine prezădit în acest nucleu al societății care este familia! ce credeți că merge așa? Într-o zi fie vorba, cele trei pisici de Angora nu trăiau deloc din munca lui cum pretindea; se hrăneau cu vrăbii pe care bunicu-meu le prindea prin duzii cu bețoșoare înclinate. — Sarcina actuală a buncii, mai zise taică-meu, este să adune și ea frunze de dud; hai să zicem mai de pe poalele pomilor, nu tocmai din virf. Trebuie să terminăm odată cu inactivitatea asta din rîndurile noastre, e o atitudine de condamnat!! cum se poate să-ți lasi copiii să moară de foame? (copiii eram eu...). Băiatul a trecut la regim de mere răzuite și trebuie educat cum trebuie, toți să ne dăm silința doar e un copil talentat, știm foarte bine că la vîrsta de un an cînd a trebuit să alege obiectele acelea de pe tavă, a apucat un creion, un toc și un taburet — acela pe care a trebuit să-l vîndem pe nimica toată! Aici tata a făcut o mică pauză, se uită prinră noi, ascultă atent și spuse șoptit: — Știi doar cum au devenit oamenii din ziua de astăzi, egoiști și meschini! Noi ascultam cu toții, ei putea să vorbească foarte mult pentru că citea zilnic ziarele și împrumutase de acolo expresii întregi care, zicea el, sînt folositoare acum cînd este important fiecare cuvînt scos din gură. Alurea, parcă stătea cineva să asculte balivernele lui!

Încă tînără și trec oamenii pe stradă, își vor face despre mine o părere deformată...

Taică-meu a sărit în sus, a trîntit un pumn în masă și a început să strige:

— Bravo coană-mare, frumos îți stă! Îți convene, ai, cînd stătea cu miinile pe burta în talcioș și vîndea mobilele la care țineam atîta cu toții? Île mai dădeai și pe nimica toată... din cauza dumitale am rămas că aproape nici nu mai avem pe ce să dormim! Da, din cauza că hel, hel, dumneae! Îți plăcea să stea dumnică la palare cu toate cuconeturile boite din mahalale înjosind reputația de care ne bucurăm!

Bunicul a prins-o imediat în brațe pe bunică-mea care era să cadă și a dus-o dincolo, apoi a venit să asculte cuvintele pe care taică-meu i le arunca lui acum în față: că e un ratat, că dacă a știut că fiică-sa nu-i bună de nimic de ce i-a mai dat-o pe cap? acum trebuie, culmea, să aibă el grijă de toți. Ehe, să fi știut el că fabrica și toate celelalte se duc pe apa Simbetel, nici nu i-ar fi trecut prin cap să se însoare cu una ca ea, și așa mai departe...

Chiar în seara aceea viermii de mătase au împutat și taică-meu a avut grijă să-i pună pe niște prospecte vechi scoase din beci, pînă lîngă canapea pe care dormea bunică; și așezase la o care-care distanță unii de alții după ce în prealabil stătuse să se gîndească pe burta în hol.

În timp ce se ocupa cu toate astea, a avut loc un dialog între el și un vecin care ieșise în curte numai în pijama și strîga din toate puterile.

Omul avea pretenția că în camera lui a început să se scurgă un lichid gălbui prin lustră, cauzat probabil de secrețiile viermilor.

Taică-meu care de cînd era mic visase să se îmbrace numai în borangie, i-a rîs în nas de la balcon, i-a făcut cu ou și cu oțet, apoi l-a anunțat că e ora de culcare și că să se ducă la naiba dacă nu se pricepe la chestii de-astea...

La drept vorbind, nici taică-meu nu se prea pricepea la viermii ăstia; de la o vreme, cel din mijlocul mesei din sufragerie boleau și aveau o expresie detestabilă de suferință și de teamă nemărturisită.

Într-o noapte, unul dintre ei terminase de ros trunza pe care stătea și se făcuse fluture așa, de capul lui, fără să-l intereseze de nimeni și de nimic. Taică-meu infuriat, alergase după el prin casă și în fine, îl sfîșie de un perete cu ajutorul unei cutii de pudră a maică-mi în care de obicei se puneau ace de gîmăle îndoit și nasturi rupți.

Viermii au fost deci aranjați, taică-meu se declară satisfăcut.

În sinea mea mai am și acum unele reticente în ceea ce privește scopul real pe care îl urmărea taică-meu cu viermii lui.

Auzisem că odată, pe cînd maică-mea era încă domnioară și juca tenis pe un teren din spatele fabricii, profitînd de faptul că nu era nimeni pe acolo, un reporter indiscret o fotografiase exact în momentul în care ridicase racheta să lovească. Fotografia cuprîndea subțioara maică-mi dezgolită și o bucată de cot, atît. Apăruse pe coperta unei reviste de scandal pe care taică-meu o cumpăra regulat pe vremea aceea.

În relațiile intime de mai tîrziu cu maică-mea, a ajuns să-și dea seama că subțioara ei e identică celei pe care o văzuse cîndva pe coperta revistei.

În aceeași zi atitudinea sa față de toți membrii familiei se schimbă, venise și naționalizarea care pusese virf la toate nenazurile din casă. Bunică-mea a început să fie învinuțită de toate „nenorocirile” care se întîmplaseră odinioară fetei.

Bunica trăia mereu cu senzația martiriului la care era supusă și asta era leit-motivul văicărelor ei față de cunoscuți și de necunoscuți chiar, pe care îi vorbea pe stradă și li se plîngea.

Taică-meu nu făcea decît să o păzească pe maică-mea toată ziua, îi interzise orice relații și cunoscuți, îi refuza plîmbările și ajunsese să o încuie în casă; totuși nu era mulțumit.

Cu primii viermi de mătase aduși în casă, el a observat că bunică-mea are o greață enormă pentru ei, iar maică-mea, chiar dacă nu arată o averstine față de ei, îi atînge uneori cu bățul și poate să vorbească despre ei la masă, nu îndrăznește totuși să păsească peste un vierme căzut jos.

Planul său era, cred, să așeze viermii în așa fel încît să înconjoare cu ei camera mamei și a bunicilor, să le izoleze. În plus, bunică-mea ar fi urmat să se chinuiească în fiecare zi să treacă peste ei ca să participe la adunatul frunzelor de dud.

Bunicu-meu nu prea îndrăznea să spună nimic; oricum, era un om fără nici o inițiativă. Chiar atunci cînd avea fabrica, nu dădea de loc pe acolo, conducea alții în locul lui, în timp ce el colecționa timbre fiscale fără nici o valoare. După toate astea avea obiceiul să doarmă foarte mult, cu miinile pe piept.

În seara aceea, după ce taică-meu a adormit, bunică a venit în camera maică-mi și a început să tragă de ea ca s-o scoale.

— Ce-i? a sărit mama speriată, eu am început să sughiț — mă deochesea cineva și știneam de groază că nu cumva buncii să-i treacă prin cap să mă sărute și acum; m-am liniștit însă auzind cuvintele pe care le spunea:

— Auzi, auzi, eu am un plan, hai și te scoală că am un plan splendid!

— Ce plan ai? a întrebă-o maică-mea, ridicată pe marginea patului încercînd să priceapă ceva. — Tu ești fata mea și trebuie să mă ajuți, ai înțeleși? o să evădăm, evădam spectacolul din această închisoare care mi-a înghetat inima mea simțitoare, aici mi-am mîncat, hm, și îmi mîntina tinerețile! trebuie să mă înțelegi și să mă ajuți, fata mea!

Au șopocăit o vreme, eu n-am mai auzit nimic. Cîteva frînturi din cuvintele spuse de bunică, tîn minte că m-au impresionat grozav:

— Singura speranță... așadar singura mea speranță a rămas pînă la ce care iese din canapea... tu ești o fiică denaturată, asta ești. Nu-ți ajuți mama, ce care ea de făcut atîta pentru tine și i-a zăbătut...

Asta era deci singura speranță a sărmanei mele buncii, maică-mea pentru care ea se zăbutea atîta, nu vroia să o ajute... și îi rămăsese o speranță atît de firavă!

M-am înduiștat și am început să plîng; urlam cît mă ținea gura din cauza sensibilității și emoțivității mele înnăscute.

Ca să se audă una pe alta, au început să vorbească mai tare așa că am auzit și eu...

— Din cauza ta s-au întîmplat toate! zicea maică-mea, acum vii la mine să te vaiți! da, tu faci figura asta mirată de parcă n-ai ști despre ce vorbesc...

— Dar bine fetiço, cu ce țî-ofi ei eu vinovată, eu, care m-am sacrificat întodeauna, pur și simplu m-am jertfit!

— Ce te-ai jertfit? n-ai sacrificat nimic! M-am săturat pînă peste cap de vorbărie goală! da, tu ești de vină, ne-ai crescut pe noi, copiii tăi ca un zbir, nu ne-ai îngăduit să vrem ceva și nici să gîndim singuri; toate lucrurile astea le făceai tu și pentru noi, nu?! am țesut niște timpiți, asta sîntem!

NICOLAE PĂDURARU

GLOBUL DE CRISTAL

În primul rînd n-a lătrat cîinele. La toate fetele cu care venise Cărbun acasă lătrase, dar acum ședea bleg și dădea din coadă. Băiatul descuia emoționat ușa și o lăsa pe Lili să intre înții. Înăuntru nu era întineric, jucau cercuri de lumină din porțita deschisă a sobei. Lili înainta nesigură pînă

atînsese ceva și zise de acolo încet „bună-seara”, și-n clipa aceea vechiul Glob de Cristal sclipi în mai multe flăcări așa cum Cărbun nu-l mai văzuse sclipînd de cînd i-l dăduse mama cu mulți ani în urmă. Dar acum nu-l băgă de seamă.

— Ai văzut? exclamă în șoaptă Lili, cu decretul spre Glob.

— Da, zise Cărbun și luă sfera grea în mîna s-o ștergă cu mînașă, mirat de aplea adînc ale luminii uitată după atîta vreme.

— Unde-i galterul? Cărbun puse Globul la loc și aprinse o lustră eu strîlăcînd verzi și eu cîteva muște adormite înăuntru. Nu le observase niciodată pînă acum. Lili se uită puțin la Aivazovski, se răsuci pe cîlțile spre peretele cu biblioteca și apoi spre celălalt, unde rămăsese o cămașă agățată în eul.

— Îi pun o ramă, zise Cărbun elupîndu-se de ureche. Ca să treacă drept borelești abstractiionist.

— E mai simplu să o dai la spălat.

Alteceva deosebit nu mai era în cameră. Lili își deschise paltonul și Cărbun i-l agăță în cuier, alături de căciuliți și de fularul pe care-l mai sărta o dată. Pe urmă suflă scrumul de pe un scaun, strîns hîrțile împrăștiate pe altul, trase de poala feței de masă ca să nu mai facă cîte și avîrzi cămașa în nopțieră. Atunci văzu jos pe podea două agrafe de păr. Le rîsi înții sub talpa, pe urmă izbi în ele cu palma și le îngropă în buzinar, de unde scoase chinurile batista, mereu cu spatele, omul îndură mai bine cu spatele. Dar Lili deschidea geamurile să intre alfel de aer.

— Nu-i urîtă camera ta, Cărbun, dar e multă mizerie.

— Era multă mizerie, acum vedeți și el. Scoase mîna de sub pat și cînd trase o dată pe podea scîlă un praful gros ca laptele, că țușă amîndoi speriați.

— Dă mătura-ncoale! Vrei să-ți fac eu curat?

— Eu cu ce să te ajut, Lili?

— La covorul, scutură-l afară. Și cuvertura de pe pat.

„De mine n-ai zis nimic” gîndi Cărbun cu țoalele în brațe.

— Cărbun, — strigă ea pe fereastră —, de ce nu te văd pe la noi pe la reuiniți sau la club?

— Pardon domnioară! Te-am cunoscut la bal la noi la întreprindere, răspunse Cărbun dintr-o ceață mare care nu existase acolo cu cinci minute înainte.

— Ai fost și tu o dată!...

— În rest mă mai duc pe la niște băieți, apărui el în prag.

„Băieții! Azi e vineri!” gîndi el paralizat. Deschise gura s-o anunțe dar nădejdea că n-or să vină i-o închise la loc.

Lili, îngenuchiată pe podea, își sumesese fusta, ștergînd praful cu mișcări minioase. Mută covorul în alt colț, șterse și acolo, spală repede cirpa în bucătărie și curăță pe sub masă și pe sub dulap.

Pe alocuri zvîrlea în sus cite-un ciorap sau batistă, și pe Cărbun îl înghințea panica spre tabloul de siguranță, să taie lumina cît mai era timp.

Tabloul era la vînt, din zăpăceală uitase, dar Lili trebuia totuși oprită cumva, oricum, nimic nu era mult, și căută disperat în jurul lui o idee. Lucrurile îl respinseser rece, ca lucrurile. Unul sclipse totuși, cînd Cărbun rotise capul...

— Globul. Al mamei. Acuma era al lui, și hotărîse la început că nimic nu era mult. Îl izbi o dată de podea și Globul se sparse zăngănînd oricum, dar nu a lucru spart. Nimic nu era mult; nici nu era. Culeșe în tăcere un ciob și-l puse pe masă. Ciobul singur nu mai putea străluci, dar ce-are a face, avea să-l împrumute el ceva din strălucirea rămasă în memorie. Fata se oprise, în sfîrșit...

— Cărbun, tu ești isteric!...

— Da Lili, zise el ascultător.

Fata lăsă cirpa jos, își șterse miinile de fustă privindu-l lung, veni la el și-i prinse între miinile ei ușoare obrazii. Nimic nu era mult.

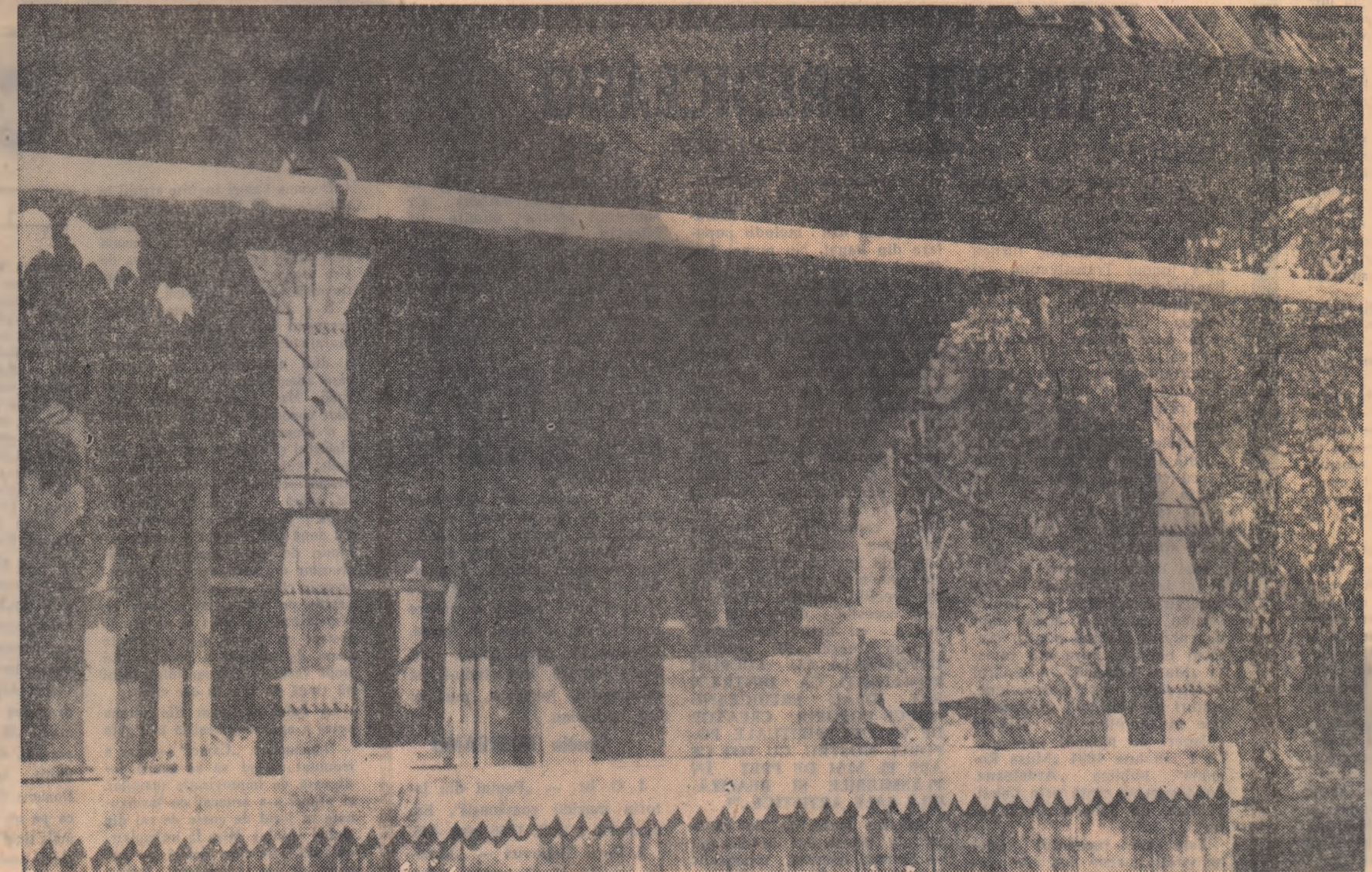
Cineva hîrîi tabag din ușă, pescăci, și zise cuiva rămas afară că „omul nostru a devenit sentimental”, sau așa ceva. Cărbun se întoarse cu atîta bruschetă încît îl făcu să se cumpănască pe îngustimea pragului. Străinul fu susținut și împins de unii slab și mic, roșcovan, care-și manifestă uimirea sughînd amaric, de-a căzu pătăria într-o parte.

Înaintă totuși pe podeaua umedă zdrobind cioburile și se dezbrăcără ca la ei acasă. Aia pîrpirii își prinse paltonul peste al fetei, însă Cărbun îl scoase de acolo și-i agăță peste al ceilalți.

— Mă, ai uitat să mă treci pe la mine, credeam că ești bolnav, zise primul așezîndu-se pe pat.

— Da' de unde...

— Atunci ce scuză ai? Ia spune. Domnioara? Lili se uită întrebătoare la Cărbun; îl văzu încordat ca o praștie, bucuros de oaspeți ca de o părăreche de galoși spartii.

Prispă din Rona de jos

— Cine-i domnișoara? Insistă celălalt.
Cărbun răsufletă lung; la sfârșit le spune:
— Lili, prietena mea.
— Faină, adăuga el măsuriind-o. Superbă!
Lili pâli de furie.
— Am gusturi, așa-i? transpiră Cărbun.
— Indiscutabil. Stau și mă gândesc cu cine s-o compar... La picior aduce oarecum cu Dorina. Nu? Ia uită-te și tu Ioane.
— Cum îți permiți?... izbucni Lili, iscind rinjete vechi pe fețele intruzilor. Cărbun, cines-ăștia? strigă ea înspăimântată.
— Aștia?
— Prietenii lui, dușii dragă, păru să reclame, modest, Louis. El chema Louis Ceapă.
— Aștia? repetă Cărbun neputincios.
Lili făcu o pas către cuier, însă Louis nu-și trase picioarele întinse de-a curmezișul. „Sufletă tu în borșul altuia, poate-ți dau una peste bot, sufletă!” gîndi Cărbun simțindu-și miinile ca pe niște labe. Îl avea drept în față pe Louis, negricios și pomădat, cu ochi de mongol, frumoși în sine, puțin triști, și cu alura lui falsă de sportiv. Cărbun începu să se aplece milmetric înaintea întindu-i falca, gînd că Louis făcu o mișcare oarecare cu țigările, și asta-l salvă.
— Ți-am citit poeziile alea, dom'le, — reluă Louis. Ai mai scris ceva sau ai fost ocupat cu dinsa?
— Și-o să mai fiu.
— El lasă-mă, că bați recordul!
Lili se uită nedumerită la Cărbun, dar el căzu iarăși pe pat; nu-putea să-l facă-nimic. Dar îl pîndea să zică altceva, ce nu zisese el dincolo, amarnic îl pîndea, Dumnezeu, cum îl pîndea să zică!
— Cărbun... se rugă Lili.
— Cui îi citești ce-am scris. Ai să-i cunoști tu... Așa sînt ei, zise el răzuit.
— Așa e și el, — spuse Louis —, absolut la fel.
— Toți o apă, croncăni vesel Ion Vasile. Dar de ce nu stați jos, domnișoară?
— Ia loc, Lili, o rugă Cărbun.
Lili se așeză pînă la urmă în spatele lui Cărbun cu ochii mari cit niște fluturi și tăcurea toți patru. Mai trăia focol, care-l fură pe Ion Vasile, așa că rămăseră în trei. Louis își propriete coatele de genunchi și stătea cu capul atîrnat, cu degetele atîrnate, în liniștea în care se umfla perdeaua și dondănea focol.
— Auzi, Cărbun... Cînd țî-o trece cu fata asta, să vii să-i citești ce-am scris. Și să mă vorbim.
Cărbun clătină a îndoială din cap. Venise timpul de era într-adevăr puțin să stai contabil ca Louis sau electrician ca el, sau mecanic, sau telefonistă. Trebuia neapărat să se simți cuprins și în țara frumosului, scriind ceva, cioplind, așa cum simți foamea, dar Louis trăia acolo ca un haideuc, și poc! poc! în poezii ca-n iepuri, însă frește că poezia nu poate muri, ia scoate tu Cărbun, foile alea din buzunar, sau lasă că le scot eu mai bine pe-ale mele. Cărbun clătină a îndoială din cap — pentru ce atîta vărsare de sînge?
— Să vii Cărbun să mai vorbim, auzi?
— Tu înveți să vorbești singur, șopti el cu milă.
— Cum...? Vai de capul tău, îmbroboditul! Mi-e și silă de tine, mă! Te pedepesc s-aduci o sticlă de țuică.
Cărbun închise ochii și se dărmă peste sine însuși.
— Globul, — arătă Louis un clob —, de capul tu l-ș spart? Duduie, are un cap ca o nicovală, o să-ți aduc eu niște obiecte. Ce te superi Cărbune, tot nu strălucea globul tău de cristal.
Cărbun se abtînu greu să nu întorcă capul la Lili.
Era un glob de cristal cludat, zise Louis apun- dînd un clob. Nu putea să scilpească. I-am dat într-o zi ocol cu un chibrit, l-am pus lîngă bec, l-am răsucit în soare, nimic.
Dădu drumul ciobului să cadă și ciobul sună ca un clopotel.
— Ce dracu! Nici de sunat nu sună?
— Ba sună, — vorbi Ion Vasile din nemiscare —, dar nu poate scilpi.
Louis culesse iar ciobul și-i dădu drumul. Și-l mai culesc o dată și-i dădu drumul. Zimbi fugar și-i făcu vînt cu piciorul său masă.
— Sună lemnul, Ioane, podoaua lovită.
Nu-i răspunde nimeni, Ion era dus eu focol pe horn în sus.
— Bine. Am plecat. Hai Ioane, hai.
Pieriră amîndoi în noapte trăgînd după el șuvi-

Țirî telefonul și Louis îi făcu semn să ridice.
— Louis? întrebă o voce de femeie.
— Da, răspunde Cărbun.
— Nu ți-e rușine să deschizi gura, deloc?
Cărbun aștepta plictisit.
— Alo, Louis, spune-mi totuși de ce n-ai venit la întîlnire?
— Dar cu cine naiba vorbesc? mirî Cărbun.
— Vai, Louis, nu te recunoști... Eu sînt Gilda! Cărbun astupă receptorul și-i spuse celuilalt:
— Te caută Gilda.
— Spune-ți... Sau nu, da-ncoa! Alo, Gilda? Am fost în provincie... Da draguță, în provincie... Închipuiește-ți... Peste jumă de oră plec iar, la Ploiești... Lasă-mă, lasă-mă de roze să-mi fac bagajul.
Telefonul trosni și Louis îl puse încet în furcă.
— Îi trece
— Da' ion unde-? se strîmbă Cărbun.
— La țigări.
— Aha. Ce-i la televizor?
— Nu știu. Să caut.
Cărbun deschise singur geamurile și rămase acolo.
Întoarse spatele și-și infundă miinile în buzunare. Găsi în buzunare niște sîrme cu care se jucă o vreme pînă se enervă și le aruncă în scrumieră. Sîrmele sunară, subțire și Cărbun duse scrumiera la ochi, apoi aruncă scribit conținutul pe geam. Mai țirziu veni pensionarul și ridică niște arafae făcute cocolo.
Louis nu-l grăbi, și nici Cărbun nu se grăbi să deschidă discuția, ci scoase țigările la mijloc și-l privi pe celălalt, cum își aprinde. Băgă și el una în gură, strică două bețe și cu al treilea aprinse. Motanul strănută de fofor și sări pe geam, unde rămase în coadă uitîndu-se cum plouă. „Nu plouă tare”, îl imbie Cărbun să plece. Puse mina pe el gîndindu-se cum să-l deie și pe asta afară. Îl scărpină între urechi și-l mîngie pe toată spînzura la vale pînă la colorul cozii, cînd motanul se întoarse la el și-i trase o labă. Cărbun îl trase și el o labă, îl aruncă afară și închise geamul.
— Am mai rămas eu, zise Louis.
— Tu să nu mă înțelegi greșit, îl ceru Cărbun cu înverșunare.
— O să caut, zimbi Louis îndesîndu-se în scaun.
— Ți-o spun pe șleau, mă. Noi sîntem prieteni vechi. Lili a rămas cu mine.
Louis nici nu ridică ochii la el.
— Noi sîntem așa cum sîntem, Louis. Fiecare își dă socoteala lui însuși, fiindcă fiecare trăiește cum crede el de cuviință.
— Așa de rău am aiuns? se miră politicoș Louis.
— Tu ar trebui să știi mai bine decît ceilalți partea ta de vină.
— Dar tu? —
Cărbun rămase cu țigara în mină pînă i se lungi scrumul în palmă, dar nu-l simți.
— Mă, e-n regulă dacă nu mă crezi în dragoste, poți să schimbi femeile și să crezi că asta-i viața. Dacă și ele vor, atunci chiar că n-ai de ce să crezi că lumea e altfel.
— De ce-mi spui mie asta?
— Fiindcă Globul de Cristal scilpea! țipă Cărbun. Na! Chim! Scuză-mă, unde sînt eu nedormit și vorbesc aiurea. Dă niște apă.
Louis se sculă posomorît și trîncăni cu carafa Bău și el direct din carafă.
— În casa asta noi am băut mult.
— Parcă la tine acasă n-am băut...
— Și la mine, adime Cărbun. Am băut și ne-am luat la bătaie pretutîndu, de asta am venit eu la tine. Ție nu ți-a fost silă niciodată?
— Ba mi-a fost.
— Și ce făcea?... Eu știi ce făceam? Fiindcă eu am nevoie să știu că mai există dragoste și frumusețe, ce vrei, altfel nu pot. Știi ce făceam? Căutam în mine în adînc și totdeauna găseam un loc vechi și curat pe care ședeam să mă odihnesc.
— Interesant. Să mai iei și pe mine pe genunchi cînd stai tu și te odihnești acolo.
Cărbun cîntări în palmă scrumiera.
— Locul ăsta ți-l dă maică-ta; tu fă ce vrei cu el. Și tu ai loc de asta, acolo după zimbetul ăla scobos, hai termină o dată cu el... n-auzi? Mă, tu fără să zîmbești mereu, nu poți?
— Asta-i bună! Unde scrie că n-am voie să zîmbeș?
— Stai dar să te fac eu să rîzi! Vine ieri dimineață unul la mine și zice, printre altele: Cărbun,

GHEORGHE SUCIU

REGELE SFIDEAZĂ FAIMA

— Scenariu tragic în stil clasic —

EROII
— OPT DACI PLETOȘI (COMAȚI)
— DECEBAL
Cîțiva stejari bătrîni. Fundalul deluros. Se văd păduri aere, doborîte de topoare. Într-o parte a scenei se bănuiesc nouă cai înșupați, prevestind — nechează și bat din copite — împrejurări rele.
La un punct al acțiunii regele își aruncă cu un gest simplu, încet, căciula din cap rămînînd aiomăz cel opt comați. Un comat face tot timpul. E bine ca el să stea mai departe de ceilalți, ca un ochi săgeător peste toate. La un moment dat el îl pune iarăși regele căciula în cap. Un alt comat are doar două replici notate în text. Ceilalți intervin după latitudinea regiurilor. De asemenea la buna știință a acestuia se poate face undeva o întrerupere pentru o mai adîncă meditație. Nu se vorbește în ton retoric și nici cu gesturi largi. Anume nu s-au folosit semnele de întrebare și mirare. Cuvintele se răspic rar, ca o împăcare.
La ridicarea cortinei personajele sînt în scenă — nemiscate — prînse în marmora, ca pe scena sinuciderii de pe columnă. Abia după o vreme, cînd spectatorul realizează epoca și împrejurarea personajele învîază.
DACUL — Decebal, fiu al lui Scorilo, tu regele nostru, unde ne mai putem refugia. Am avut o țară mare, tu o stăpîneai de la un hotar la altul, precum moșul tău Burebista și iată că astăzi nu găsești pentru tine un loc tînăr. Regii pierd țările, noi pletoși pierdem regiile. Dușmanii sînt pe urmele noastre. Unde vom găsi alt loc prielnic.
DECEBAL — De-acum niciieri, bărbați pletoși, locul nu ne mai ocrotiește. De-acum singurul loc unde ne mai pot urmări romanii se află în noi însine. Să încercăm și această faptă crîncină.
DACUL — Se aude pe celălalt vale tropotul cailor urmăritori. Dacă nu ne tăiau și nu ne pîrjoleau pădurile ne puteam ocroti oriunde. Prea multă cutezanță ne cere, rege al nostru, de a încerca să ne ascundem în noi însine. Dacă dăm de beznă dacă ne împotmolim în lăuntru ca puterile noastre să nu se afără. Mai cu seamă acum sufletul nostru e neguros, să nu ne pierdem în apa lui tulbură. Fundurenda acesta trebuie făcută încet și cu grijă, cine ne dă siguranță că nu ne ademem singuri.
DECEBAL — Oamenii mindri și viteji, care-mi păziți ultimul ceas al vieții, zeul cel îndărătnic să vă fericească. De ce însă din poporul mare care-mi dădea ascultare doar voi ați fost blestemați să fiți acum în apropierea mea. Cine a abătut peste capetele voastre pletoase blestemul acesta greu de a vă vedea regele sfîrșind. Duceți-vă pînă la capăt destul necruțat. Ori porunca regelui vostru nu mai e lege pentru voi.
DACUL — Dăduie, rege, și de data aceasta iertare vorbelor noastre păgîne. Cînd țăcem avem mai mult curaj, cînd te ascultăm pe tine ni se primenesc puterile. Numai cînd vorbim facem păcat. Limba noastră e dură, parăci despăcită din stîncă muntelui cu secura. Cînd vorbim spunem nu numai ce vrea mintea ci și vrea nehotărîtă a inimii.
Dar cu tine, rege, nu sîntem doar noi; ceștia opt desoperiți.
DECEBAL — Cu mine, știu, sînt toți cîți au căzut răposi de necrutarea dușmanului, ceea care nu și-au scos căciula-în fața lui, pentru că nici n-o purtau. Cea la care le-au dat auz și laude și frînt genunchii înaintea dușmanului, dobîndind trista iertare cu pretul trădării. Iată o lege aspră pentru regi, totdeauna au fost trădați de cei pe care i-a îmbrăgîțit. Și toți regii sfidează această lege cruntă și o uită. Dar vouă, daci cu capetele desoperite, ce v-am dat. Aveți dreptul acum să vă părăsiți regele pentru că vouă v-am dat prea puțin.
DACUL — Nouă ne-ai dat țihna și ocrotirea de pîrjolul străin și a fost de-ajuns. Sîntem alături de tine acum ca să-ți facem dovada mulțumirii noastre. Cei simpli — fost totdeauna, generoși, rege. Asta-i legea lor îndărătnică. Dar nu sîntem numai noi.
DECEBAL — Știu, sînt ceea care au băut zeama de cucută ori și-au împlinit săbiile încovoiate în pieptul lor pîros.
DACUL — Pentru că au avut mindria să nu se lase pradă batjocorii năvălitorilor cu nasurile corioate. Dar mai sînt și alții, rege, alături de tine.
DECEBAL — Știu, sînt ceea care duc acum pe grumajii lor sclavia grea și pe care romanii îi păzesc pentru că li-e frică să nu-și curme viața.
DACUL — Fiindcă se tem de religia noastră nemuritoare. Dar încă și alții sînt lîngă tine. Sora ta, rege...
DECEBAL — Sora mea și toate femeile dace. Femei frumoase, bărbați pletoși, severe și ascultătoare, după cum le știți. — Mare cinste am avut născîndu-ne din pinterele unor asemenea femei. Unde într-alt loc au femeile aflat curaj. Ați cercetat împreună cu mine satele. Ați văzut faptele acestor femei. Noi bărbații sîntem mai miiloși. Romanii le-au rupt copiii de la țîță și femeile i-au ars atunci pe soldații romani de viu. Îngăduie zeu asemenea răz bunare. Noi bărbații nu avem de unde ști.
Iubii-vă de acum încolo femeile pentru că ele nu numai că vă vor da nașterea dar vor și lupta alături de voi în războaiele care vor amenința.
DACUL — Dar surorii tale de ce nu-i pomenesci numele. Au dus-o romanii în sclavia batjocorii.
DECEBAL — Pentru că însăși ea, oamnei pletoși, nu vrea să-și dezvăluie numele. Vrea să fie numită prin numele fratelui și regelui său.
DACUL — Se aude mai tare galopul cailor vrăjmași. Poate mai avem timpul să încercăm o ultimă scăpare. S-au mai odihnit caii, poate vor fi în stare să ne cufunde într-al codru încă necioprit și pîrjolit ca acesta. Poate ai obosit rege, doar ești om. Poate judecata ta e umbrîtă de o ambiție amară. Îngăduie-mi sfatul acesta.
DECEBAL — Judecata mea e mai aspră acum decît ori cînd. Voi, însă, încălecați-vă caii și lăsați-vă regele să rămînă neclintit pînă la capăt. Fugiți la cei tînărîți în gaurile muntilor. Și ei sînt tot de partea mea. Eu nu pot, oamnei pletoși, să mai fug nicieri. Eu trebuie să stau aici ca o pildă pentru totdeauna. Despre voi daci mulți și fără nume au scris istorice că sîntei viteji și drepti și așa veți rămîne pentru tot viitorul. Dar despre mine abia de aici încolo va scrie, și totul va începe cu purtarea mea de acum. Voi credeți că regei au toate drepturile. Nu vă amăgiți. Iată că n-am dreptul să mă las cuprins de slăbiciune în ultima clipă. Vă mai spun încă odată. Nu mai avem scăpare decît în noi însine. Vă înteleg, bărbați pletoși, înteleg de ce tremură mina voastră groasă. Sîntei oameni. Neapărat că ați săvîrșit cîndva un păcat dacă zeul v-a pedepsit ca tocmă voi să fiți de față la sfîrșitul regelui vostru. Iată, mă descopăr ca și voi, unul să vie să-l fac rege în locul meu. Vîno daci pletoși să te fac rege, și să-ți dau căciula și să-ți dau sabia cea grea. Un rege are dreptul să-și lase cu vrea tronul său. Să vie unul dintre voi să-l fac rege în locul meu. Unul dintre voi să preia această moștenire crîncină.
N-am putut să fac pentru poporul meu decît să-l tin stăvilă atîta ani împotriva Romei falnice. N-am putut decît să vă fac ogarale mai mănoase, turmele mai multe. Am înălțat cetăți de apărare și de fală. V-am redat iar dreptul pe care vi l-au luat moșul meu să beti fără să vă ascundeți mîna viilor și să vă bucurați de serbări. N-am putut decît să vă înalț pînă la ze și să vă dau cutezanța de a trage cu săgețile în ei, atunci cînd nu vi respectă datorala. N-am putut decît să-i dau nemurirea, popor viteaz și drept al seminciilor traclilor.
Dacă unul dintre voi, bărbați pletoși, poate mai mult, să vie să-l fac rege. Voi împărțisi împreună cu ceilalți șapte soarta cea grea de a-mi vedea regele sfîrșind.
DACUL — Iată-mă, rege, că dintre cei opt numai eu am avut slăbiciunea de a rosti cuvinte vinovate.
ALT DAC — Îndură-te, rege, asupra lui și a mea,

pentru că și pe buzele gurii mele a stat cuvîntul cel îndoielnic al scăpării.
ALT DAC — Iertare și față de mine. Iertare a lucrului de care nu ne mai temem dar de care avem nevoie.
ALT DAC — Iartă-mă, rege.
ALT DAC — E ultimul păcat pe care l-am făcut față de tine, Decebal.
ALT DAC — Mîngie-ne, rege, și ia-ne viața cu miinile tale. Ar fi rău — dar frumos.
Prima replică a dacului. — Pe mine gîndește-te mai mult decât mă poți ierta pentru că am fost gata să fac pasul spre tine cînd ai zis: „vino bărbat pletoș să te fac rege”. Pasul meu s-a oprit la jumătate. Dar nu a s-a curmat cutezanța lui pentru motivele pe care ți le voi spune. Nu s-a oprit pasul meu pentru că m-am întrebă la ce-ți folosește ție, bărbat pletoș și desoperit, regia acum cînd ți se dă numai clipa din urmă a ei. Cugetul meu nu mi-a spus; dac prost, regele tău s-a bucurat douăzeci de ani de bunăfăci și laude, zeul a fost tot timpul mai darnic cu el. Și a fost bine așa pentru că acest gînd nu te mai neliniștește acum. Regele tău a avut pînă acum numai bucuria să fie victorios ca să nu mai aibă faima deșartă de a nu muri acum cu capul desoperit. Nu mai are nevoie ca sclavi de onoruri de vreme ce le-a avut ca rege. Schingiuirile unui sclav se săvîrșesc dincolo de zidurile cetății, fără ictualeri, în vreme ce regele înfrînt este purtat pe uliți cu miinile legate în lanțuri de aur, este apoi toturat în piața cetății în vîzului și strigătele mulțimii, de față fiind împăratul și nevasta lui frumoasă, cum și feciorii săi ca să ia aminte. Vor suna trombețele, și totul va fi făcut după tipic. Vor cînta prociți în lăunați și vor veni în mijlocul nostru fără să-ți pazească otrăvitoarea a dușmanului. Ne luptăm noi ostile învîrjite și regele fiecarei era în totul învîrjirii. Deasupra noastră, zeul nostru se lupta cu Zeus al lor. Dacă nu-i era teamă zeului nostru, dacă nu-ți era teamă ție — atunci de unde această îndoială în cugetul meu modest. E acum ceasul de cumpănă pe care îl trăiește zeul nostru, și tu regele nostru, care ne-a cuprins pe noi poporul împăriaștii și doborît, ceas de cumpănă care ne-a clătînat pădurile și munții pe care însine i-am prăvălit peste ostile dușmane. Și iată că regele meu are curajul de a se ridica deasupra acestei cumpene cumplite și eu să dobîndesc credința că munții prăvăliți vor crește la loc cum se vor ridica și pădurile. Căci noi dar pădurile și munții se vor înălța și poate e destulă și moștenirea aceasta pe care o vom putea lăsa.
Iartă-mă rege.
DECEBAL — Mărturisirea și adevărul cuvintelor tale, dac pletoș, m-a lîmpezit pe de-antregul. Într-adevăr, regele vostru se afla adevărate în clipa de cumpănă, dar gîndul negru s-a lepădat de mine.
DACUL — Și pulpa piciorului meu s-a încordat adevărate spre tine, rege.
DECEBAL — Vai de acel rege care trebuie să circumscrie un popor fricos, un popor care n-are țaria de a-și recunoaște păcatele și abaterile.
DACUL — Mîna mea, asemenea, s-a întins spre tine.
DECEBAL — Vorba ta, dacule, mi-a întîrît pentru cea din urmă oară credința în poporul meu viteaz și bun.
DACUL — Și fruntea mea, rege, a simțit pentru o clipă căldura măreției. Parcă mă ardea o cunună de raze reci. Parcă îți poruncam și tu mă ascultai.
DECEBAL — Iată, sînt regele, care are țaria nu numai de a-și judeca trecutul poporului său, ci și de a scruta viitorul poporului dac cel mai viteaz și drept din seminciile traclilor. Dacă nu mi-e frică de trecutul său de ce aș mai avea vrea teamă de viitorul lui.
Aud bine acum și eu tropotul cailor dușmani, dar nu mai am nici un temei de înspăimîntare.
DACUL — Eu nu-i mai aud.
DACUL — Nici eu.
DECEBAL — Trebuie să-i auziți. Ei vin să împlinesc un destin necruțat.
DACUL — Nu-i mai aud rege, nu-i mai aud deloc. Poate ne-au pierdut urma, poate s-au răzîndit în mînia lor. Iată, nu-i mai aud. Poate trebuie să le facem semne.
DECEBAL — Cum, dacă regele vostru ți aude voi nu-i mai auziți. Socotiți că romanii care ne urmăresc sînt zeii de deasupra în care v-ați împlîntat săgețile voastre cutezătoare. Tăgăda voastră nu-i de ajuns. Trebuie să-i auziți cum se apropie. La feți liniște, ciuliiți urechile. Nu deslușiți un trapot apropiindu-se. E un tropot frumos pentru auz. E-al dracului de frumos.
DACUL — Acum nu avem nevoie decît de înțelegere, regele nostru. Nici o vină nu ni se poate găsi pentru că nu-i mai auzim. Nu-i mai auzim și pace.
DECEBAL — De înțelegerea mea bună și de iertarea păcatelor lor au întii și întii regii nevoie. Martor mi-e zeul că am încercat toate căile pe care cugetul și simțirea mea le-a putut găsi. Am căutat din capul locului și totdeauna buna înțelegere. De miindriile departe m-am ferit pe cit mi-a stat în putință. Am folosit diplomația, înțelegîndu-mă cu seminciile vecine căutînd împreună stăvilirea dușmanului. Am făcut pace cu dușmanul pe care le-am încălecat doar atunci cînd mi-am dat seama că el se folosește de vremea de liniște pentru a-și împotrăsi puterile și a-mi nimici poporul nepregătit. M-am folosit de simțenie și l-am înspăimîntat prinziindu-l în curse. L-am lăsat cîmpiiile țării pradă dulce și ușoară și el a secerat grîncele semănate de dacia mei sprîndu-și hrana și puterea în lupta împotriva noastră. Dar prin jertfa aceasta adementoare l-am atras în vîile munților și i-am măcinat oastea. Tot ce am putut am făcut pentru oprirea lui la pragul de apă al Dunării. Se vede însă că pînă și stihia apei s-a dat înfrîntă și s-a lăsat legată în chingi de piatră pentru trecerea ușoară a cadrelor de război rivale.
El a venit încoace minai de un destin rău. Însăși un grămătic de-al lor a scris pe pergamentul de miel tulburătoare semnele care-i stăpînește: „Dacă se găsește pe undeva vreun golf tînăic sau vreun pămînt necunoscut unde se află aur, se spune îndată că acolo se află un dușman”. Dar asta nu e-a fost vina: că zeul nostru a avut grijă să ne dea un pămînt mănos, deasupra umbrît de păduri și grîne, în lăuntru luminat de vine de aur. Zeu crud și milostiv în același timp. Destin bun și mereu în amenințare. Rivnă pentru marile imperii și jertfa necontenită pînă la împlinirea deplină.
Iată, voi opt daci pletoși, tragedia regelui vostru care născut tare mult devreme.
DACUL — Decebal, se statorniciește în sufletul meu o pace pe care n-am cunoscut-o nicînd pînă acum. E o pace nouă care-mi zdruncină parcă religia noastră cea nemuritoare, dar se așază în locul liberat credința altei nemuriri. Încep iar să aud deslușit tropotele cailor vrăjmași.
DECEBAL — Tropotele se aud, daci viteji. Sporesc mereu. Romanii sînt tare aproape că parcă am început să deslusez cuvintele lor cîntătoare. Ei au împinziț deja țara întreagă. Parte din dacii noștri s-au cufundat în munții întunecoși. Mai țirziu vor ajunge și acolo romanii. Prin alte părți ale țării au și început să trăiască cu femeile și fecioarele noastre. Poporul cel nou a și început să se zămislescă.
Dar tu, dac pletoș, de ce taci mereu. De ce ai gura mută ca piatră?
A doua replică a dacului — Lasă-mă, rege, să-ți spun care socotesc că e temeiul tăcerii lui. Acest dac tăcut și mut e latura tînăică și îndărătnică a seminciilor noastre, pe care nu vor putea-o înfrînge romanii niciodată. După credința mea, el mutul — taina — vor dăinui în poporul primenit. Mut și tăcut ca dînsul vor fi și cei din munți care vor supraviețui și femeile noastre care se vor împerechia cu soldații romani și feciorii noștri încă mici dar care vor crește și se vor împerechia cu femeile romane care au înșoptit ostile și care vor mai curge în țara aceasta bună în de toate. Pruncii care se vor naște din dacele noastre cu romanii și din dacii noștri cu romanele vor moșteni tăcerea acestui dac. E tăcerea singelui nostru căruia nu i se va putea pune zăgaz niciodată de vreme ce iată ce mai întulbură încă o clipă vinele din trunchiurile noastre.
Dacă acesta n-are cuvinte pentru a botiza lumea. El nu are decît simțire, rege. A tăcut toată vremea cit s-a luptat vitejește, tace și acum cînd a fost roșit să-și aude regele deapropo și să fie în preajma lui în ceasul din urmă. El e duhul pe care nu-l va putea impresura nimeni.
Să nu te superi, rege, că nu se încumetă să de-

răspuns întrebării tale. Acest dac pare a-și fi uitat limba, dar pricepe totul de vreme ce mișcările lui sînt aiomă cu ale noastre, de vreme ce privirea lui s-a prăchimbă din înfricoșată cum erau ale noastre la început — în cutezătoare și limpede. Privește-ți și vezi că el aude tropotul acela.
În poporul nostru, tăcerea lui va trece din tată în fiu necontent și va fi cea dintîi mărturie că noi am fost odată falnici și statornici și că am trecut prin forța de acum. Dar așa cum ai spus tu, doar că, ne-am retras în noi însine.
DECEBAL — Destul, dac ursitor. Se apropie clipa ultimă. Iată tmi văd sora și frații minai spre piața Romei cu lanțuri de aur la miini.
DACUL — Țărie, rege. Aurul acela a fost scos din miezul pămîntului de miinile noastre. Prin el sora ta și frații se vor simți legați de noi.
DECEBAL — Iată prizonierii mei puși să se sculpe în arenă cu faiele.
DACUL — Dacă răzbes sălbăticiune, o să capete libertatea, ai încredere în ei.
DECEBAL — Libertate în sclavie. Iată alți prizonieri ridicînd monumente înfrîngîrii mele și a lor.
DACUL — Nu-i decît slava noastră, rege, urmasii se vor închina în fața lor. Acolo lîngă colonada aceea înalță mi se năzare un ocol petros durmind pe coajul lui cu glugă. Parcă omul acela e din vremea viitoare, rege, și murmură prin somn o limbă stricată.
DECEBAL — Iată capul meu rostogolit pe treptele Gemoniei, în Rîsul multimii.
DACUL — Cei la nu mai e capul tău, e doar o piatră scobită. Numai cit am fost nelvinși avcam dreptul să credem în minciuna zeului nostru anume că sîntem nemuritori. Cei care vor veni după noi trebuie să-și ridice o altă religie.
DECEBAL — Iată-l pe împărat luindu-și numele nostru de Dacius. Tristă faimă cea ridicată pe singele altora, prin cutoptirea lor. Aud rivalul daciai mei pletoși. Iată-l ce spune: „O, Jupiter și voi zeilor! Știi că după ce am primit împăratul lînceț și slăbit în toate părțile sale, prin tirania care-l măcina în lăuntru și prin deseale năvăliri din afară ale geților, eu unul am cutezat a înfrunta pe acele popoare care locuiau dincolo de Dunăre. Am supus pe acei geți, cea mai războinică nație din cite au fost pe lume, nu numai prin virtuoșia trupurilor oamenilor, dar încă și prin acele învătături pe care Zolmoș cel mult venerat de dinșii le-a întipărit adine în sufletele lor; căci ei nu cred că mor, ci numai că-și schimbă lăcașul și prin urmare se reped la moarte cu aceeași veselie cu care s-ar porni la un drum oarecare.
Și toate acestea le-am făcut în mai puțin de cinci ani!”
Iată, daci puternici, cum ne laudă pe noi ca să-și sporească măreția lui. Dacă acesta-i orgoliul lui chemați mai degrabă pe următorii, faceți-le semn să vie repede ca să le grăbesc ziua victorioasă a împăratului lor, faceți-le semn, dacii mei viteji — e ultima dovadă de curaj pe care v-o mai cer — să vie să ia pradă deșartă, leșul unui rege.
★
Scena se întunecă treptat dar nu de tot; luminile scapără cînd într-un loc, cînd în altul, ca stielele reci de iarnă. Eroii pot coborî în acest semintuneric printre spectatori smulgîndu-și perucile și tăcînd asemenea dacului cel mut.

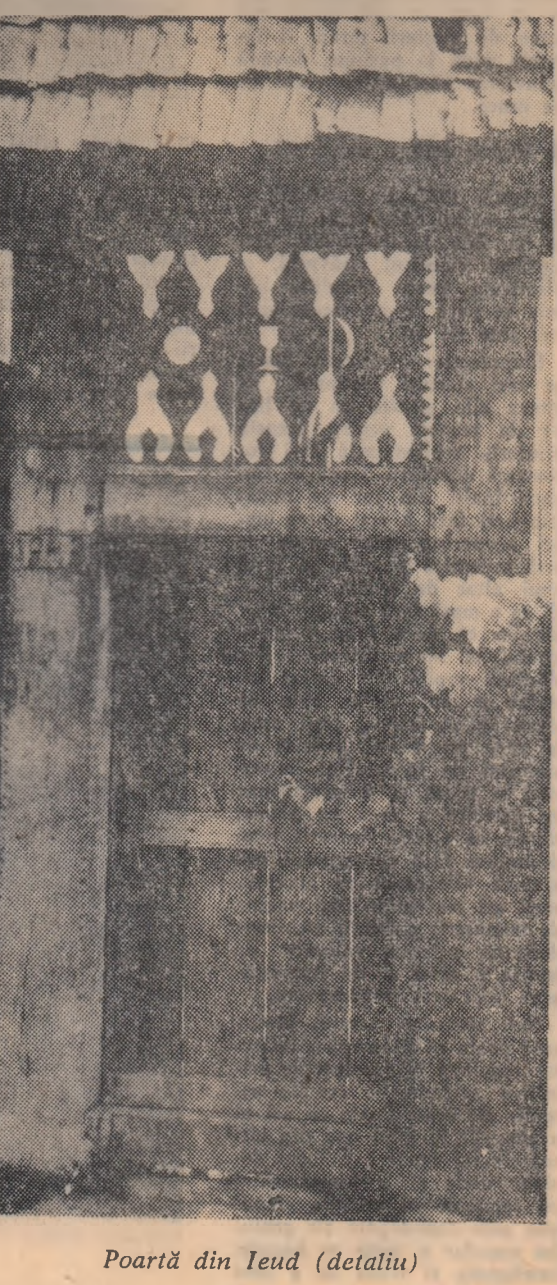

Desene de MIHAI SANZIANU

țele de fum și zgometul pașilor. Cărbun culesse ciobul și ascultă cu atîta evlavie zgometul clopoteului, încît nu-l mai văzu nimeni cînd băgă ciobul în buzunar.
Peste două zile Cărbun deschise totuși porțile de lemn din strada Povernei și trecu printre vrejurile detrandafir, atent să nu se agate. Cine nu stă să întrebe măgulit floarea detrandafir care-l agată „ce-i?”, dar asta erau vrejurile de noiembrie și Cărbun era atent să nu se agate.
Bocăni la ușă în feiul știut și fără să se mai întoarcă văzu umbra pensionarului la geamul de vizavi, pîndind. De aici primise acum doi ani un telefon de deranjament electric și venise cu echipa de intervenție rapidă, noaptea la 12, să repare un fleac de scurt-circuit. Louis — ținea minte — îi aștepta cu luminarea în mină și cu paharele pline ochi de țuică, haida-haida, pînă ce le-a tremurat mîna și-au vărsat lichidul peste o foaie cu versuri. I-a fost nici o catastrofă, Louis a recitat rîzînd versurile și Cărbun n-a avut ce face și a recitat și el citeva. Cam de atunci au prins să umble amîndoi, ca doi cai plini de răpîcune care pasc jăratec.
Louis deschise ușa și pofți măuntru.
— Citeam, spuse Louis luîndu-i pălăria.
— Te cred.
— Bei un rom?
Camera asta putea să te primească oriunde, găseai un fotoliu sub ficus și perne lîngă sobă — perne mici, turcești — trei taburete privind la televizor și o mulțime de scaune cu tot atitea scrumiere împrejur. Era o cameră făcută să stai jos, te trăgea camera în jos de haină.
— Bei un rom? repetă răbdător Louis.
— Toarnă... Da? să speli paharul.

Imbinare de colț la o casă din Valea Porcului

Portă din Teud (detaliu)

BRÂNCUȘI la început de veac

Mare meșter și înțelept cîntărcet al formelor de piatră, stejar și bronz, primește la ușa întredeschisă între legendă și adevăr câteva noi aduceri aminte a celor care te-au cunoscut și iubit și a celorlalți care te-au căutat prin lume și prin cenușa timpului dar nu te-au mai găsit...

Cîteva mărturii noi, deși sînt aproape șapte decenii așternute peste vremea fîcșăndului Brâncuși, despre care nimeni nu putea ghîci că va deveni o mondială celebritate și un simbol pentru poporul nostru. Descoperirea și darea la lumină a cîtorva documente necunoscute facilitează lărgirea cercetării și punerea în valoare a unor aspecte prea puțin știute. Sînt fragmente de început, momente și preocupări ale unei tinereți de mare artist în epoca de plămădire a unei spiritualități revoluționare...

Un caiet de însemnări

Trăia în jurul anilor 1900 îngră Tîrgu-Jiu, în satul Romanesti, precum Crăciun Sminținescu ale cărui fapte au fost și roadele bogate ale unei activități de cărturar și om de inițiativă. El avea bunul obi-

găsit nimeni în clipele noastre de emoție să-l mai repare. Locul merită nu numai o grabnică reconsiderare, dar și o imediată refacere a bisericuței și inscrierea ei printre monumentele de două ori de artă: o dată prin frumusețea și vechimea ei, a doua oară prin prezența atestată a lui Brâncuși în acest colț de paradis și iad.

O casă, un simbol.

Pe la mijlocul Romanestiilor și la cîțiva pași de șoseaua unind Tîrgu-Jiu de Craiova, căutăm și casa fostului preot despre care profesorul Dan Sminținescu, fiul lui, ne povestește că l-a adăpostit de multe ori și pe Brâncuși.

O casă de arhitectură oltenescă excepțional de interesantă, dar care, subrezită de vînturi și de ploa, abia își mai sprijină streștile de cerdac și cerdacul de căpriori.

O casă care-și cheamă durerile uitării din străfundurile unor vremi cînd înflorau la feruși muscate și cînd Brâncuși creșta în joacă sau în serios stilpii susținători ai unui original pridvor dînd spre beci

ori căutîndu-și în puderia de stele a nopților oltene steaua lui, faptul nu are dezmintire.

Comuna privește casa, din mica anchetă spontană întreprinsă printre vecini, ca o vechitură de care ar voi să se scape. Orașul de la doi pași nici nu o vede, ediliul lui căutînd, se pare, autenticitatea în arhive și amintiri. Familia nu o mai locuiește de vreo douăzeci de ani și fără gospodar casa de unică memorie a lui Brâncuși a început să moară.

Transformat într-un muzeu local, reconstituite unele momente și reamintită prezența artistului în casa Sminținescu, edificiul ar putea ajunge prin grija forurilor de artă, cultură și istorie un izvor de inedite documente privind viața și activitatea, geniul, sinteza și opera lui Brâncuși.

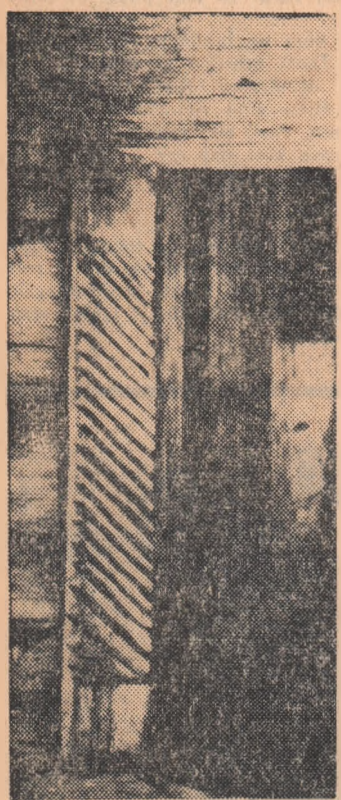
Unghiul critic

Într-un moment cînd omul, artistul și opera au început să devină în limbajul curent mai mult adjective decît substantive proprii, Brâncuși poate fi amenințat cu fărîmîrea. Dacă unii interpreți ai lui i s-au substituiri pînă a-i completa

E un miracol și că s-a mai păstrat caietul cu schițe de vreme cînd Brâncuși își făcea ucenicia în artă. Posesorul lui, maestrul muzicolog Ion Croitoru e poate unicul supraviețuitor dintre prietenii și sprijinitorii lui Brâncuși. El ar putea să furnizeze date de o importanță considerabilă, ajutînd critica și istoricii de artă să întregască o biografie azi destul de incompletă. Cu amabilitatea artistului subtil și cu dragostea mărturisită pentru fostul lui prieten, el ne-a pus la dispoziție marea lui tezaur: bucuria ochilor și emoția inimii e lesne de înțeles...

Am închis caietul cu scoarte roșii purtător al numelui lui Brâncuși în litere de aur, o dată cu inserarea pînă mînașoape în odia povestirilor întrerupte — să se fi întrerupt oare toate povestirile în acest ceas de taină și mărturisiri? Din unghiul critic o lumină nouă ar putea țîșni ca o comedă. Din zestre, nestiută s-ar putea îmbogăți încă spiritualitatea noastră artistică, mai ales că Omul, care l-a păstrat cu dragoste și devotament pînă azi, a rupt pecetea discretelor tăceri.

S-ar cuveni răsplătit cu belșug păstrarea intactă a unuia dintre cele mai importante documente privind activitatea artistică din tinerețe a marelui artist român, după cum s-ar întrevădea punerea cît mai curînd în circulație a valorilor pe care le conține, tipărite de o editură și răsplîndite în lumea întreagă... Poate că s-ar putea încheia și o expoziție cu noile documente dacă s-ar achiziționa acest caiet — de ce nu în casa refăcută din Romanesti, în atmosfera și pe locurile unde se știe că a lucrat Brâncuși, că a ghidat și a sperat în chemările lui realizate cu

cei de a însemna, seara la luminare, ceea ce peste zi i se părea mai deosebit. Astfel, în caietul de prin anul 1903, pagina cu numărul 37, consemnează un eveniment de ordin gospodăresc, plin de farmec și poezie.

Pagina 38 însă devine un extraordinar document al cărui cuprins îl călăm în întregime: „Eri tu pe la noi și Brâncuși. Nu l-am văzut în ultimul timp de vreo trei săptămîni. A umblat prin sate și a lucrat cîte ceva. Tocmai m-a găsit tîfăsuind cu Costică dascălul. Îi spuneam că se surpă clopotnița de lemn de la cimitir. Las-că o meșteșugesc eu, spune Brâncuși. Îi dădui o bucată de trandafir afumat și o ulcea de vin rubiniu. Băgă în sin... mălai copt în fest, luă o bardă și o sture și cu ce se simte mai avea pe trandăf se duse la cimitir. Mă dădui după treburi. Pe la amiază mi zise: ia să văd ce isprăvi mai făcu Brâncuși. Cînd ajunsei la cimitir îi găsi aplerat deasupra unei vechi cruci, roasă de vreme. Cu dîla reînvia săpăturile vechi. Dinla neică, de astea te ții zisei eu...”

Se înțelege că Brâncuși mesterea lemnului cu pricepere, dar și că ceea ce era durat din lemn de meșterii țărani îl interesa pînă la pasiune, dovadă reînvierea săpăturilor vechi de pe cruce...

A fost o dată o bisericuță...

Martie 1967. Entuziasmul aflării paginii revelatoare ne ducе la fața locului unde, descoperim cimitirul străvechi, și bisericuța peste temelile cărora se pare că au trecut vreo trei sute de ani.

Stupefacție: bisericuța fusese pe trei sferturi dărîmată de cîteva zile, pentru ca un lipisit de respect pentru această bijuterie arhitecturală să-i folosească altcumva lemăria. Copacii înalți din jur au rămas stîmgeri fără a mai putea umbrî acoperișul unor secole de artă autentică adunate în jurul unui altar de piatră, gol și cl. ca o masă fără ospați. Mătur-sim că ne-a fugit o clipă gîndul la Masa Tăcerii... Din căldirea croită din inimă de stejar a mai rămas abia un sferic, ca un chioșc fără sens, la care un dascăl speriat de aparatul de fotografiat improvizat o scuza și o promisiune de petecire a ceea ce a mai rămas, cu tablă... Senzația unui dezinteres față de această miniatuă oltenescă se accentuează azi mai mult cînd pagina de manuscris citată își stabilește definitiv o nouă valoare de istorie a artei și de impresionant document contemporan.

Sub streșina acestei bisericuțe poate că Brâncuși a reflectat îndelung la frumusețile primitive zgîrțite pe crucile ostente de veac. Poate că aci el a zămislit în gînd una din viitoarele lui opere... E locul desigur unde el a îngenuchiat cu smerenie să mîngîie chipurile unor capodopere ale genului popular și unde cu brațele, inteligentă și rivna lui a dres acoperișul pe care nu s-a mai

Sînt șapte stilpi cu tăieturi egale, dar fiecare într-altfel tăiat: că ar fi fost integral clopotniți de Brâncuși ori numai clopotniți în firul unor linii în spirală și zigzag, rămîne cu vîntul celor ce vor studia și compara să hotărască. Dar că din cerdacul din creștetul scării grece, finăru artist și-ar fi întins privirile la răsărit de soare spre zările de peste Jiu,

ideile și substanța artistică prin adăosuri subliniate „valorificări în sensurile plurale” acuzînd ochiul care vede și inima care simte că se înșală, e de sperat că noua surșă pe care o ilustrează documentele de față nu va constitui un prilej de negare, ci unul de iminentă surșare și aflare a tuturor surșelor încă necerțate.

atîz românești în spațiile străinătăților!?

Poate că primii care vor căuta să-l reînfrîie din noile surșe pe Brâncuși vor fi oltenii — cu speranța că nu vor mai lăsa, ca de atîtea alte ori în artă, să le-o ia alții înainte!

Baruțu T. ARGHEZI

Poartă din comuna Rona de jos

GL

ANCHETA
ZILEI
TRAIAN FILIP

DRUMUL CĂRȚII

2. — TIPOGRAFII

LITERATURA, CARTE DIVERSĂ?

CITITORUL: Se spune că poezia nu are prea mulți cititori. Dar eu n-am apucat să văd în librării volumele lui Nichita Stănescu, Ion Alexandru, Cezar Baltag, Ana Blandineu. Aș vrea să le cumpăr. Poezia bună însă iare se treacă în rîndul trufandelor literare — iertă-mi fie nu prea izbită comparație — și repede dispăre din librării. De ce tirajele sînt atît de mici?

Am pomit pe urmele cărții, de la serviciile administrative ale editurilor prin tipografii. Răsunările pe care le-am colectat și care, într-o foarte mică măsură, vor fi transmise mai la urmă, mi-au arătat că există o discordanță flagrantă între cerințele pieții și planificarea, între cerere și ofertă. Cereea de carte helvetică este foarte mare și, practic, nu este acoperită de tirajele existente. Ideea că poezia, S-ar cuveni răsplătit cu belșug păstrarea intactă a unuia dintre cele mai importante documente privind activitatea artistică din tinerețe a marelui artist român, după cum s-ar întrevădea punerea cît mai curînd în circulație a valorilor pe care le conține, tipărite de o editură și răsplîndite în lumea întreagă... Poate că s-ar putea încheia și o expoziție cu noile documente dacă s-ar achiziționa acest caiet — de ce nu în casa refăcută din Romanesti, în atmosfera și pe locurile unde se știe că a lucrat Brâncuși, că a ghidat și a sperat în chemările lui realizate cu

se procedează atunci cînd vrei să vinzi pielea ursului din pădure. Făcînd propuneri de cărți inexistente, editorii prind că difuzorii de carte s'alează romanele, poeziile, cu ochii legați, fără să știe exact ce e fel de „marfă” au de-a face, și acestia se bizuie — natural — ori pe numele autorilor, atunci cînd este vorba de autori consacrați, ori pe simplul cuvînt al editurii, care lutocește pentru fiecare carte cite o scurtă prezentare. De ce să ne mirăm atunci, cînd vedem că tirajele sînt necorespunzătoare? Dacă scriitorul întrebă editura de ce i s-a stabilit un anumit tiraj, i se răspunde: nu noi, ci difuzorii de carte l-au stabilit; difuzorii de carte nu s-au obligat să cumpere și să vîndă decît atît. Îmi permit să cred că librării și difuzorii n-au nici o vină și că acest procedeu e depășit, greoi și costisitor.

Revenind la cartea diversă, care trebuie să „pîndesească” în viața omului, în producția manuală, școlară, care are prioritate în ambele două trimestre ale anului, ne întrebăm, oare nu există nici un remediu pentru realizarea unor apariții ritmice?

GH. IACOB: Consider că s-ar putea realiza o producție anticipată din cartea școlară, adică manuale care n-au nevoie de o nouă redactare în fiecare an. Sînt manuale care nu cer decît îmbunătățiri mici. Pot fi reditate în alte trimestre: matematica, fizica și chimia, anatomia și histologia, unele manuale de limbă străină, cărți de școală elementară. În cazul acesta, n-ar mai exista o afluente enormă în primele trimestre, și pe urmă un gol. Se știe însă că Editura didactică și pedagogică este încorsetată în aplanificări, și ei i se rezervă spațiul poligrafic și litric numai într-un anumit moment, iar schimbările pe care le-ar dori ca înșuși, nu le poate face singură. În momentul de față, Editura pentru Literatură are în tipografiile cu care lucrează manuscrise care acooperă două trimestre din planul pe anul 1967. E mult, dar și puțin. Ca să profităm de orice spațiu poligrafic neprevăzut, de orice gol, ar trebui să avem toate manuscrisele în tipografie. E totuși prea mult et am acun, deoarece tipografiile nu și monarază cunștenia timp și nici nu se poate pune problema unor lucrări realizate anticipat. Cartea nu aapere decît atunci cînd are hîrtia planificată. Nu vorbesc de excepții. Uneori tipografiile ne-au ajutat, au seos cărți mari în cîte trei zile și trei nopți. De altfel, grație unei bune reglementări, s-a zăcut că putem scoate o carte pe săptămîna, și asta în cadrul colecției Biblioteca pentru toi.

Pentru cartea literară ar trebui să existe spațiu poligrafic ori de cîte ori este nevoie. Numai atunci se va asigura operativitatea și eficiența operelor destinate educației maselor. Ar trebui ca editurile să poată comanda ori cînd hîrtia de tipar în sorturile necesare. Împiedicate de metodele de întocmire a planului anual, de programarea hîrtiei, a spațiului poligrafic, nuna editorială preîntinde o revizuire a ceea ce înseamnă rolul ei, o schimbare a viziunii asupra funcției pe care editurile o îndeplinesc în viața culturală a țării. De fapt, nimeni nu și împiedecă pe editori să facă proiecte, comparații, să „vizeze” la felul cum s-ar putea țipări în condiții ideale, dar singuri editorii nu pot face nimic atîta timp cît nu pot decide decît ceea ce cade în raza lor de activitate, atîta vreme cît trebuie să treacă prin intermediarii problema hîrtiei, a cartonului de import, a spațiului poligrafic, a reclamei etc.

După cîte înțeleg, planificarea strictă vă strînge în chiingi. **GH. IACOB:** Exact. Editura este considerată o întreprindere industrială, din punctul de vedere al nomenclaturii organelor de finanțe și, ca atare, supusă unor indicatori, ca oricare altă întreprindere economică. Trebuie deci să avem un plan editorial. Cum se întocmește un plan editorial? Mă veți întreba. În această primăvară, noi ne-am ocupat de planul pe anul 1968, cu toate că editura mai așteaptă și se mai informează cu privire la manuscrise pe anul în curs. Nu știu exact ce se va întimpla pînă la sfîrșitul acestui an, dar sîntem obligați să ne batem capul cu planul viitor, iar acest lucru nu este simplu de loc. Nu sîntem siguri de toate manuscrisele pe anul acesta, dar trebuie să le prevedem pe cele din 1968. Anteproiectul de plan este discutat în consiliul și colegii, multiplicat în aproape zece mii de exemplare, trimis pe rețeaua de difuzare și librării. Pînă în septembrie, librării și difuzorii colectează necesarul de carte pe anul următor, după care are loc discuția comună difuzorii-editori, pentru definitivarea tirajelor. Se stabilește, a distîndelor, este o știință națională. Acesta din urmă întîrse vertebrate naționalități, accesă fac pe sine însuși, și păstrea în originalitate și în tinerețe

se procedează atunci cînd vrei să vinzi pielea ursului din pădure. Făcînd propuneri de cărți inexistente, editorii prind că difuzorii de carte s'alează romanele, poeziile, cu ochii legați, fără să știe exact ce e fel de „marfă” au de-a face, și acestia se bizuie — natural — ori pe numele autorilor, atunci cînd este vorba de autori consacrați, ori pe simplul cuvînt al editurii, care lutocește pentru fiecare carte cite o scurtă prezentare. De ce să ne mirăm atunci, cînd vedem că tirajele sînt necorespunzătoare? Dacă scriitorul întrebă editura de ce i s-a stabilit un anumit tiraj, i se răspunde: nu noi, ci difuzorii de carte l-au stabilit; difuzorii de carte nu s-au obligat să cumpere și să vîndă decît atît. Îmi permit să cred că librării și difuzorii n-au nici o vină și că acest procedeu e depășit, greoi și costisitor.

Revenind la cartea diversă, care trebuie să „pîndesească” în viața omului, în producția manuală, școlară, care are prioritate în ambele două trimestre ale anului, ne întrebăm, oare nu există nici un remediu pentru realizarea unor apariții ritmice?

GH. IACOB: Consider că s-ar putea realiza o producție anticipată din cartea școlară, adică manuale care n-au nevoie de o nouă redactare în fiecare an. Sînt manuale care nu cer decît îmbunătățiri mici. Pot fi reditate în alte trimestre: matematica, fizica și chimia, anatomia și histologia, unele manuale de limbă străină, cărți de școală elementară. În cazul acesta, n-ar mai exista o afluente enormă în primele trimestre, și pe urmă un gol. Se știe însă că Editura didactică și pedagogică este încorsetată în aplanificări, și ei i se rezervă spațiul poligrafic și litric numai într-un anumit moment, iar schimbările pe care le-ar dori ca înșuși, nu le poate face singură. În momentul de față, Editura pentru Literatură are în tipografiile cu care lucrează manuscrise care acooperă două trimestre din planul pe anul 1967. E mult, dar și puțin. Ca să profităm de orice spațiu poligrafic neprevăzut, de orice gol, ar trebui să avem toate manuscrisele în tipografie. E totuși prea mult et am acun, deoarece tipografiile nu și monarază cunștenia timp și nici nu se poate pune problema unor lucrări realizate anticipat. Cartea nu aapere decît atunci cînd are hîrtia planificată. Nu vorbesc de excepții. Uneori tipografiile ne-au ajutat, au seos cărți mari în cîte trei zile și trei nopți. De altfel, grație unei bune reglementări, s-a zăcut că putem scoate o carte pe săptămîna, și asta în cadrul colecției Biblioteca pentru toi.

Pentru cartea literară ar trebui să existe spațiu poligrafic ori de cîte ori este nevoie. Numai atunci se va asigura operativitatea și eficiența operelor destinate educației maselor. Ar trebui ca editurile să poată comanda ori cînd hîrtia de tipar în sorturile necesare. Împiedicate de metodele de întocmire a planului anual, de programarea hîrtiei, a spațiului poligrafic, nuna editorială preîntinde o revizuire a ceea ce înseamnă rolul ei, o schimbare a viziunii asupra funcției pe care editurile o îndeplinesc în viața culturală a țării. De fapt, nimeni nu și împiedecă pe editori să facă proiecte, comparații, să „vizeze” la felul cum s-ar putea țipări în condiții ideale, dar singuri editorii nu pot face nimic atîta timp cît nu pot decide decît ceea ce cade în raza lor de activitate, atîta vreme cît trebuie să treacă prin intermediarii problema hîrtiei, a cartonului de import, a spațiului poligrafic, a reclamei etc.

După cîte înțeleg, planificarea strictă vă strînge în chiingi. **GH. IACOB:** Exact. Editura este considerată o întreprindere industrială, din punctul de vedere al nomenclaturii organelor de finanțe și, ca atare, supusă unor indicatori, ca oricare altă întreprindere economică. Trebuie deci să avem un plan editorial. Cum se întocmește un plan editorial? Mă veți întreba. În această primăvară, noi ne-am ocupat de planul pe anul 1968, cu toate că editura mai așteaptă și se mai informează cu privire la manuscrise pe anul în curs. Nu știu exact ce se va întimpla pînă la sfîrșitul acestui an, dar sîntem obligați să ne batem capul cu planul viitor, iar acest lucru nu este simplu de loc. Nu sîntem siguri de toate manuscrisele pe anul acesta, dar trebuie să le prevedem pe cele din 1968. Anteproiectul de plan este discutat în consiliul și colegii, multiplicat în aproape zece mii de exemplare, trimis pe rețeaua de difuzare și librării. Pînă în septembrie, librării și difuzorii colectează necesarul de carte pe anul următor, după care are loc discuția comună difuzorii-editori, pentru definitivarea tirajelor. Se stabilește, a distîndelor, este o știință națională. Acesta din urmă întîrse vertebrate naționalități, accesă fac pe sine însuși, și păstrea în originalitate și în tinerețe

Revenind ca în Tablula, cum așa

(1648), la traducerea lui Udriste Năsturel din *Imitatio Christi*, pe care nimeni n-a văzut-o cu ochii lui la noi, păstrîndu-se într-un singur exemplar în U.R.S.S., ș.a. Filologii le vor putea studia astfel liniștii, iar atunci cînd se vor da transcrieri pentru marea publică, de nu vor mai fi obligate să urmeze sistemul imposibil folosit pentru edția din 1943 a cărții lui Varlaam. Unele manuscrise unice și greu accesibile trebuie să fie tipărite la fel: *Invățăturile lui Neogoe Basarab*, păstrate în versiunea originală la Sofia, într-un manuscris unic, din care 26 de pagini au fost descoperite de prof. Damian P. Bogdan în U.R.S.S., se cere reproduc, ca și manuscrisul de la Neamtul al *Letopisetul cantacuzinesc*, cel mai apropiat de textul original. Motivul absenței de „specialiști” în editarea textelor vechi, învoate adeseori de editură, va dispăre de la sine: se cer numai specialiști în fototipie, procedeu practicat azi pe scară mondială. Neapărat trebuie redițate, cu includerea tuturor de completări acumulate între timp, *Bibliografia românească veche*.

Considerînd aceste propuneri foarte judicioase, ne gîndim că numai tiparul va putea să realizeze un asemenea program de cultură. Căci dacă multe lucrări rîmîn pe gîntier sau se îndeplinesc cu o jumtate de melc, aceasta se datorește și sentimentului depriant pe care îl au cercetătorii atunci cînd se izbesc de lipsa de interes cu care sînt întîmpinați, cînd solicită haina tiparului pentru lucrările lor. Conștința de sine a unei culturi este rezultatul unei munci de zi cu zi, a unui efort colectiv de valorificare, de la o generație la alta, a teaurului moștenit. Altfel, tezele nobile vor rămîne descoperite, fără atezarea documentului vechi, pe care nimeni și nimic nu-l poate înlocui.

FEUDA INTANGIBILĂ

Dintre numeroasele ecouri reținătoare la ancheta noastră, am auzit cel docent Tiberiu Ghițescu, care reflectă în aspect pozitiv rezultatul nostru de lucru pe care, în colo, între editorii și autori, și pe care ținem să-l aducem la cunoștința cititorilor. Mă s-a dat să scrier următorul text, dînt-o sarcină adresată autorului de Editura Medicală:

„In subsidiar, ținem să precizăm că orice intervenție pe linia unelr din forurile noastre tutelare, membri ai colegiului editorial, șefi de discipline în moduli de rezonator, în lucrarea *Chirurgia aparatului cardiovascular* prezăntă în planul nostru de tipăritură”, în felul acesta, desigur, tratatului i se dă greutatea de care are nevoie, plusul de experiență pe care autorul l-a pus în monografie. Deci, după părerea editurii, autorului nu-i rămîne altceva de făcut decît să se întegreze unui colectiv-fantomă, condus de dr. N. Mezeșescu, să redacteze un capitol al unui tratat, lucru pe care l-ar fi făcut fără dificultăți, dar nu sub presiunea redacției și nu renunțînd la propria sa monografie.

Dacă n-ar exista ael SIBSIDAR, acea precizare lipsită de tact diplomatic, cum că editura nu-și va schimba nici în rușul capului punctul de vedere, poate că lucrurile nu ni s-ar părea prea grave. Dar un asemenea ton e nepermis și jignitor. Este vorba de un medic cu vastă experiență, care este ținut peste două sute de comunicări în țară și străinătate, care a mai publicat trei monografii în domeniul cercetărilor chirurgice experimentale în Editura Academiei și în Editura Medicală. Volumele lui Tiberiu Ghițescu sînt cerute în străinătate, după cum se poate citi în ziarul „România liberă” din 23.XII.1961. Normal ar fi fost ca editura să se gîndească să mulțumească autorul la specializării, nu să-l împiedecă de la aceasta, sub motiv că și-ar fi programat un tratat, care, între noi fie vorba, n-a fost alcătuit nici pînă azi din lipsă de „autori”.

Dar, se va spune, poate că noul volum al dr. Tiberiu Ghițescu nu întîrnește însușirile cerute de înalta exigență redacțională. Editorii, după ce au întocmit un referat-sinteză, neconvîngător eliar pentru un om din alta branșă, superficial (cartea are lungimi, un aparat prea vast de fotografii pe operatii etc.), au pretins părerea unor personalități, în speranța că lucrurile se vor încuira și monografia va fi depășită de alte lucrări similare. S-a întimplat însă cu totul altfel. Patru referate pozitive, care cer imediata tipărire a volumului, poartă semnăturile acad. N. Lupu, acad. Th. Burghelac, acad. I. Enescu, și mai de curînd, a dr. C. Hiescu, prof. emerit al Facultății de Medicină, directorul Centrului de asistență al cardiocir, ASCAR. S-ar fi cuvenit ca Editura Medicală să fie multumită și încîntată de recomandările unor personalități de asemenea prestigiu. Dar, spre deplina noastră stupoare, cîm întro adresă (din 27.XII.1965), care poartă antel Ministerului Sănătății și Prevederilor Sociale:

„Aprecîm că oferta în cauză a fost respinsă pe baza unor mo-

— Ami reamintesc că am citit în ziarul „Știința”, cu cîteva luni în urmă, propuneri pe care le-ati făcut în legătură cu unele opere vechi, care ar trebui să îmbrăce față întîrzie haina tiparului de azi.

DAN ZAMFIRESCU: Este necesar să țipăm în edții fototipice și în tiraje suficiente pentru a pătrunde în bibliotecile școlilor, toate monumentele limbii române din secolul XVI, unele publicate acum peste o jumătate de veac, altele rîmase în manuscris (*Psaltirea Iluzuzaki*), altele studiate încă în edția princeps (*Titul din 1564* al lui Coresi).

O serie de tipărituri celebre trebuie de asemenea reproduse, așa cum s-a procedat în unele hotare cu vestitul *Lexicon* al lui Berghel. Mă gîndesc la *Cartea românească de învățătură* a lui Varlaam, la *Noul Testament* de la Alba Lulia

— Ami reamintesc că am citit în ziarul „Știința”, cu cîteva luni în urmă, propuneri pe care le-ati făcut în legătură cu unele opere vechi, care ar trebui să îmbrăce față întîrzie haina tiparului de azi.

DAN ZAMFIRESCU: Este necesar să țipăm în edții fototipice și în tiraje suficiente pentru a pătrunde în bibliotecile școlilor, toate monumentele limbii române din secolul XVI, unele publicate acum peste o jumătate de veac, altele rîmase în manuscris (*Psaltirea Iluzuzaki*), altele studiate încă în edția princeps (*Titul din 1564* al lui Coresi).

O serie de tipărituri celebre trebuie de asemenea reproduse, așa cum s-a procedat în unele hotare cu vestitul *Lexicon* al lui Berghel. Mă gîndesc la *Cartea românească de învățătură* a lui Varlaam, la *Noul Testament* de la Alba Lulia

— Ami reamintesc că am citit în ziarul „Știința”, cu cîteva luni în urmă, propuneri pe care le-ati făcut în legătură cu unele opere vechi, care ar trebui să îmbrăce față întîrzie haina tiparului de azi.

